

A bizonyítékok elfogadhatósága az
Amerikai Egyesült Államok
büntetőeljárás jogában

Készítette: Lévai Marianna Klaudia

Tartalom

I. Bevezetés.....	2
II. Általánosan érvényesülő szabályok.....	4
1. A bizonyítékokról való döntés körülményei.....	4
2. Két alapvető jogintézmény: tiltakozás és a bizonyíték ajánlása.....	5
III. Relevancia	7
1. A relevanciáról általánosságban	7
2. A relevancia definíciója.....	7
2.1. A teszt első eleme.....	8
2.2. A teszt második eleme.....	9
3. A relevanciát ellensúlyozó tényezők.....	10
4. A feltételes relevancia szabályai	12
5. Karakter-bizonyítás	14
5.1. A karakter-bizonyításról általánosságban	14
5.2. A karakter-bizonyítás módja, eszköze.....	14
5.3. Bizonyítás, ha a karakter az ügy nem lényegi eleme	16
6. Egyéb bűncselekmények és más negatív tettek bizonyítása.....	19
6.1. A megengedett esetek.....	19
6.2. Negatív azonosítás.....	21
7. A szexuális jellegű bűncselekményekre vonatkozó különleges szabályok.....	21
7.1. Főszabály: tilalom	22
7.2. A bizonyítás kivételes megengedhetősége	22
7.3. Speciális esetek	23
IV. Hearsay.....	24
1. A hearsay szabályozásáról általánosságban.....	24
2. A hearsay definíciója.....	24
3. A hearsay tilalom indokai.....	26
4. Kivételek a hearsay-tilalom alól.....	27
4.1. Hearsay mentességek	28
4.2. A valódi hearsay kivételek	33
4.3. Kivételek vs. a vádlott konfrontálódáshoz való joga	40
V. Összegzés	42
Irodalom.....	45

I. Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok egyike azon országoknak, amelyekben a common law gyökereknek köszönhetően a kontinentális jogrendszertől teljesen idegen jogrendszer alakult ki. Éppen emiatt választottam azonban kutatásom alapjául, hiszen a merőben eltérő jogászai gondolkodás, jogintézmények illetve jogi megoldások számos értékes vagy éppen elvetendő, de mindenképpen érdekes példát rejtenek egy kontinentális rendszerben „nevelkedett” kutató számára. Különösen igaz ez akkor, ha olyan terület a vizsgálat tárgya, amelynek megfelelője részben vagy egészben hiányzik a hazai jogrendszerből. Az ismeretlen megismerése volt a domináns szempont akkor is, amikor jelen dolgozat tárgyául a bizonyítás szabályait választottam. Ez a terület ugyanis nemcsak kiemelkedő jelentőséggel bír, de a magyar jogrendszerből nagymértékben hiányzik a megfelelője is, bár jöllehet sokan ezt nem gondolnák, hiszen a bizonyítás természetesen hazánkban is szerves része a bírósági eljárásoknak. A dolgozathoz azonban ki fog tűnni, hogy az amerikai jogrendszerben ez az eljárási cselekmény a legapróbb részletekig leszabályozott és ennek okán külön törvény rendelkezik róla. Ezzel szemben az ide vonatkozó magyar szabályok egyrészt mennyiségileg is alulmaradnak az amerikai mintához képest, másrészt beolvadnak a polgári- illetve a büntetőeljárás szabályaiba. A fentebb említett törvény, amely az Egyesült Államokban a bizonyítással kapcsolatos kérdéseket külön szabályozza az ún. „Federal Rules of Evidence”, mely a dolgozat vázát is képezni fogja. A külön törvényi szabályozás legfőbb oka nyilvánvalóan az eljárás adverszális jellegéből adódik, ebben a rendszerben ugyanis a felek határozzák meg a bizonyítás irányvonalát, így a bizonyítást, mint eljárási cselekményt is a felek folytatják le. A kontinentális rendszerben elterjedt általános vélekedés - mely szerint a bíró csupán szemlélője az eseményeknek - azonban önmagában nem helytálló, hiszen pontosan a feleknek adott cselekvési szabadság miatt nagyon fontos a bizonyítás során a bíró kontroll funkciója, amelynek lényegét az említett törvény határozza meg.

A bizonyításra vonatkozó szabályokat tehát a „Federal Rules of Evidence” tartalmazza, amelyet 1972-ben fogadott el az amerikai kongresszus, 1975-ben lépett hatályba, azóta pedig többször került módosításra. Amint azt a törvény elnevezése is mutatja, szövetségi szinten alkalmazandó a bíróságok számára. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy több mint negyven állam fogadta el a törvényt, - amelyet a tagállamok egy része saját jogi szabályozási jellegének megfelelően kisebb-nagyobb mértékben módosított - és ezáltal a

tagállami bíróságok számára is zsinórmértékké vált. A benne foglalt szabályok általánosságban, mind a polgári- mind a büntetőeljárásra irányadóak, csak az egyik illetve csak a másik eljárásra vonatkozó rendelkezések azonban előfordulnak. Jelen dolgozat során a büntetőeljárás szempontjából kívánom bemutatni a bizonyításra vonatkozó szabályokat, s habár azok nagy részben a polgári eljárásban is alkalmazandóak, a kivételek köréből csak a büntetőeljárásra vonatkozó speciális rendelkezéseket kívánom ismertetni illetve a szabályokat szemléltető példák, hipotetikus jogesetek is büntető tárgyúak lesznek.

Egy ilyen jelentős, átfogó jogterület ismertetése teljes egészében a dolgozat keretei között nem lehetséges, hiszen az a kutatás felületességéhez vezetett volna. Így kutatásomat az Egyesült Államokra jellemző bizonyítási szabályok legjellegzetesebb vonásaira, jogintézményeire fókuszáltam, amelyek azonban a teljesség igényével kerülnek bemutatásra.

Fontos kiemelni, hogy a dolgozatban bemutatni kívánt terület egyelőre feltáratlan a magyar szakirodalomban, így munkám során magyar szakirodalmat csak abban a részben használtam, amelyben a magyar szabályozásra történt utalás. A dolgozat magvát jelentő amerikai szabályozás kutatásához illetve bemutatásához kizárólag angol nyelvű, primer forrásokból dolgoztam. A források között megtalálhatóak a területen működő legelismertebb amerikai kutatók munkái, internetes segédanyagok valamint a vonatkozó jogesetek, amelyek elengedhetetlen elemei egy angolszász ország szabályozási rendszerének vizsgálatánál.

A dolgozat során elsőként a relevancia, azt követően pedig az amerikai bizonyítás „gyöngyszeme” az ún. hearsay-állítás szabályai kerülnek ismertetésre.

Az egyes intézmények konkrét bemutatása előtt a megértéshez elengedhetetlen azonban, hogy a következő fejezetben az eljárásról általánosságban néhány szó említésre kerüljön.

.

II. Általánosan érvényesülő szabályok

1. A bizonyítékokról való döntés körülményei

A dolgozat bevezetésében már utaltam arra, hogy a részletes szabályozás szükségességét elsősorban a felek kiemelkedő szerepe indokolja. Ők dönthetik el ugyanis, hogy milyen bizonyítékokat tárnak akár az esküdtszékkal, akár az esküdtszék nélkül működő bíróság elé.¹ A bíróság a bizonyítékok elfogadhatóságáról többnyire a tárgyalást megelőző ülésen dönt, melynek oka az, hogy az esküdtszék ne ismerhesse meg a kérdéses bizonyíték tartalmát, mielőtt azt elfogadhatóvá nyilvánítják. A bizonyítékok elutasításának egyik legfőbb oka ugyanis, hogy azok bemutatásuk esetén igazságtalan előítéletet ébresztenének az esküdtekben. Így ha az esküdtek jelen lehetnének a bizonyítékról való döntéskor, gyakorlati szempontból feleslegessé válna a döntési folyamat, hiszen egy esetleges elutasító határozat ellenére is megismernék a kérdéses bizonyítékot, az előítélet pedig, éppen amelyre hivatkozással a bizonyíték kizárására sor került, már ekkor kialakulhat.

A bizonyítékról a tárgyalást megelőző ülés mellett közvetlenül a tárgyaláson is határozhat a bíróság. Erre akkor kerül sor, ha a bizonyítási eszköz önmagában még nem alkalmas az esküdtszék befolyásolására, vagyis például akkor, ha az ügyész kérdést intéz a tanúhoz és a bíró a válaszadást engedélyezi vagy megtiltja. A példa jól szemlélteti, hogy bár a kérdés elhangzik, az elutasítás nem hiábavaló, hiszen a bizonyítékban rejlő valódi veszélyt, amely miatt az elutasításra is sor került, valójában csak a válasz tartalmazza. Előfordulhat azonban, hogy a bizonyíték hibája csupán a választ követően ütközik ki, azaz annak ellenére, hogy valóban indokolt az elutasítás, arra már csak a bizonyíték bemutatása után kerülhet sor. Ezt az eljáró bíró azzal kompenzálhatja, hogy utasítást intéz az esküdtszékhez arra vonatkozóan, hogy a szóban forgó bizonyítékot hagyják figyelmen kívül a mérlegelési folyamat során. Ez a „megoldás” azonban a gyakorlatban nehezen kivitelezhető. Ennek ellenére a bizonyítási szabályok érvényesüléséhez sok esetben csak ez az eszköz áll az eljáró bíró rendelkezésére, ahogy ezt a dolgozat során többször is látni fogjuk.

Szintén az általános szabályok között kell megjegyezni, hogy a bíró hivatalból akkor sem dönt egy-egy bizonyíték elutasításáról, ha annak törvénybe ütközését maga észleli. Ezen

¹ Az Egyesült Államokban, büntetőügyekben többnyire esküdtszék közreműködésével zajlik a bírósági tárgyalás, - amely alkotmányban biztosított jog - kivételesen azonban előfordulhat, hogy az esküdtek nem vesznek részt az eljárásban, például ha a vádlott lemond az esküdtszékhez való jogáról. DRESSLER, JOSHUA: *Understanding Criminal Procedure*. 3. kiad. LexisNexis, New York, 2002. 12.

rendelkezés is erősíti a felek uralmát a bizonyítás felett, hiszen ha az egyik fél a másik fél által előterjeszteni kívánt bizonyítékot hátrányosnak tartja, az ellen tiltakozhat és a bíró csupán arról dönt, hogy valóban létezik-e olyan szabály a szóban forgó törvényben, amely az adott bizonyítékot kizárja. Ha nincs tiltakozás, a bíró hivatalból nem intézkedik. Így a másik fél gyenge képviselete miatt vagy pertaktikai szempontból előfordulhat, hogy egy bizonyítási eszköz akkor is bemutatásra kerül, ha az ellentétes a törvénnyel, ugyanis egyik fél sincs kötelezve a tiltakozásra, abban az esetben sem, ha észleli a jogszabálysértést. A fenti szabálytól eltérően, hivatalból történő bírói beavatkozásra csak igen kiváló esetekben kerül sor, többnyire büntető ügyekben a vádlott érdekeinek védelme céljából.

2. Két alapvető jogintézmény: tiltakozás és a bizonyíték ajánlása

Végezetül két jogintézményt kell megemlítenem, amelyek a bizonyításra vonatkozó szabályok alkalmazását egyáltalán lehetővé teszik. Ezek ugyanis a felek rendelkezésére álló eszközök arra az esetre, ha az ellenérdekű fél bizonyítékát meg kívánják támadni vagy a támadást el kívánják hátrítani.

Az ún. tiltakozás intézménye annak kifejezésére szolgál, hogy a felajánlott bizonyítási eszköz a másik fél szerint nem elfogadható. A tiltakozás okát annak közlésekor meg kell megjelölni.

A tiltakozás esetleges elmulasztása jelentős következményekkel jár, így az elfogadott bizonyíték a tárgyalás részévé válik, a nem kifogásolt bizonyíték részét képezheti az esküdtszék mérlegelésének, befolyásolhatja a bíróságot valamely kérelemről való döntése során vagy jelentőséggel bírhat a fellebbviteli fórum bizonyítékok elégségességére vonatkozó vizsgálatakor. A mulasztás további hatása, hogy a mulasztó fél kvázi lemond arról a jogáról, hogy a fellebbviteli fórum később felülbírálja a bizonyíték elfogadhatóságáról hozott döntést.²

A másik rendelkezésre álló eszköz az úgynevezett „bizonyíték ajánlása” abban az esetben vehető igénybe, ha a felkínált bizonyítási eszköz ellen az ellenérdekű fél tiltakozik. A „bizonyíték ajánlása” részeként egyrészt a bemutatni kívánt bizonyítási eszköz prezentálására illetve leírására kerül sor, másrészt pedig annak kifejtésére, hogy azt mely tény bizonyítására kívánja a fél felhasználni, amennyiben az nem nyilvánvaló a bizonyítási

² GIANELLI, PAUL C.: *Understanding Evidence*. 3. kiad. LexisNexis, United States, 2009. 71.

eszköz természete alapján. Az elsőként bemutatott intézményhez hasonlóan a mulasztásnak ebben az esetben is következményei vannak. Így kiemelkedő jelentőségű az a szabály, amely szerint, ha a bíró a tiltakozásnak végső soron helyt ad, vagyis a felajánlott bizonyíték elutasításra kerül, a fellebbviteli fórumok előtt meg lehet támadni a bíróság negatív döntését, a „bizonyíték ajánlása” hiányában erre azonban nincs lehetőség.³

³ GIANELLI. 2009. 84.

III. Relevancia

1. A relevanciáról általánosságban

A relevancia az Egyesült Államokban zajló bizonyítási eljárás fő pillére. Az ide tartozó szabályok által támasztott követelményeknek ugyanis minden esetben teljesülniük kell. Amennyiben a bemutatni kívánt bizonyítási eszköz nem teljesíti a relevancia tesztjét, elutasításra kerül.

A Federal Rules of Evidence legszigorúbb szabályáról van szó, hiszen a törvényben található további kategóriák egyike sem önálló ilyen mértékben. Utóbbiak esetén ugyanis, ha a bizonyítási eszköz nem is felel meg a feltételeknek, ez nem vezet azonnali elutasításhoz, hanem továbbra is megmarad a lehetőség arra, hogy más szabály alatt a bizonyítási eszköz bemutatható legyen. A relevancia szabályainak önállóságát támasztja alá az is, hogy az annak való megfelelést minden esetben meg kell vizsgálni, értelemszerűen a szabályok közül elsőként. Akkor ugyanis, ha a bizonyítási eszköz nem megfelelő a törvény értelmében, azt el kell utasítani, így a további vizsgálódás értelmetlen. Ha viszont a felajánlott bizonyítási eszköz a tesztet teljesíti, még nem garantált a pozitív döntés. A relevancia ugyanis minden esetben szükséges, de nem minden esetben elégséges feltétele az elfogadhatóságnak.

2. A relevancia definíciója

„A releváns bizonyíték olyan bizonyíték, amely alkalmas arra, hogy a cselekmény meghatározásánál következményekkel bíró tény létezését valószínűbbé vagy kevésbé valószínűvé tegye, mint amilyen valószínű az a bizonyíték hiányában lenne.”⁴

A fent írt fogalomnak két fontos tartalmi eleme van, amelyek egyben a Federal Rules of Evidence által felállított tesztet is alkotják.

E szerint a bizonyítási eszköz akkor releváns, ha

„- alkalmas arra, hogy egy tényt valószínűbbé vagy kevésbé valószínűvé tegyen, mint az a bizonyítási eszköz hiányában lenne és

- a tény következményekkel bír a cselekmény meghatározásánál.”⁵

⁴ LILLY, GRAHAM C.: *Principles of Evidence*. 5. kiad. Thomson Reuters, United States, 2009. 34.

⁵ Federal Rules of Evidence (továbbiakban: FED), Rule 401.

A relevancia önmagában egy bizonyítási eszközt sem jellemez, az csak a bizonyítási eszköz valamint a bizonyítandó tény közötti kapcsolat vonatkozásában válik értelmezhetővé, értékelhetővé. A törvény tesztje két kötelező jellegű kapcsolatot rejt magában. Az egyik egy bizonyító erővel rendelkező kapcsolat, amely a felajánlott bizonyítási eszköz és aközött a bizonyítani kívánt tény között jön létre, amelyet az céloz. A másik kapcsolat pedig a bizonyítási eszköz által célzott, bizonyítani kívánt tény valamint az ide vonatkozó anyagi jog között kell, hogy fennálljon.⁶

2.1. A teszt első eleme

A teszt első eleme, amely szerint „a bizonyítási eszköznek alkalmasnak kell lennie arra, hogy egy tényt valószínűbbé vagy kevésbé valószínűvé tegyen, mint az a bizonyítási eszköz hiányában lenne” röviden azt a követelményt fogalmazza meg, hogy a kérdéses bizonyítási eszköz rendelkezzen bizonyító erővel. Ennek meghatározásakor a bíró a józan ész logikáját veszi alapul, így például egy emberölés esetén a motiváció bizonyítására felajánlott bizonyíték nyilvánvalóan rendelkezik bizonyító erővel, hiszen alkalmas arra, hogy a cselekmény elkövetését valószínűsítse vagy éppen ellenkezőleg, cáfolja. A bizonyítandó tény és a bizonyítási eszköz logikai kapcsolatának vizsgálatához a bíró szakértő segítségét is igénybe veheti. Jóllehet, a szakértő nyilatkozatása után a szakterületekre tartozó kérdésekben is a bíró hozza meg a végleges döntést arról, hogy a bizonyítási eszköz rendelkezik-e bizonyító erővel vagy sem.

A fentiek alapján következik, hogy a szabályozás három eleme, azaz a bizonyíték, a bizonyítandó tény, illetve ez ezeket összekötő bizonyító erő igen szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Ezáltal a bizonyító erő nagymértékben függ attól, hogy mit ajánlunk fel bizonyítékként és azt milyen tény felé irányítjuk. Mivel egy eljárás kimenetele legfőképp a bizonyítás sikerességétől függ, azt pedig a bizonyítékokban rejlő bizonyító erő határozza meg, tekintsük a bizonyító erőt állandó elemnek. Ez az az elem ugyanis, amelyet végső soron kontrollálni szeretnénk az eljárás során. Ezt úgy tehetjük meg, hogy a hozzá kapcsolódó másik két elemet a lehetőségeinkhez képest addig változtatjuk, míg a számunkra előnyös eredményt el nem érjük, amely az esetek túlnyomó többségében a maximálisan elérhető bizonyítási erő. A fentieket jól szemlélteti a következő példa: Egy

⁶ MUELLER, CHRISTOPHER B., KIRKPATRICK, LAIRD C.: *Evidence*. 4. kiad. Aspen Publishers, United States, 2009. 144-155.

fegyverrel történő emberölés kapcsán annak bizonyítása, hogy a vádlott az emberölés napján fegyvert lopott egy üzletből nagyobb bizonyító erővel bír akkor, ha azzal azt a tényt kívánjuk bizonyítani, hogy a vádlottnak volt fegyvere (és azáltal lehetősége, hogy elkövesse a cselekményt), mint azt, hogy a vádlott szegény volt (és azáltal volt motívuma a cselekmény elkövetésére).

2.2. A teszt második eleme

A teszt második eleme, amely szerint „a tény következményekkel bír a cselekmény meghatározásánál” a teszt első felével szemben már sokkal inkább jogkérdés. Azt ugyanis, hogy mely tény bír következményekkel a cselekmény megállapításánál az anyagi jog határozza meg. Az anyagi jog körébe pedig nem más tartozik, mint a vád, a követelés valamint a védekezés elemei. Vagyis egy tény akkor bír következményekkel a cselekmény meghatározásánál, ha alkalmas arra, hogy általa, a fent említett elemek létezése vagy nem létezése megállapítást nyerjen. A szabályozást az az általános érvényű igazság indokolta, hogy minden bizonyítási eszköz alkalmas valamilyen tény bizonyítására. Ebből azonban nem következik, hogy minden az ügygel kapcsolatos bizonyítási eszközt az esküdtek elé kellene tárni, hiszen az nem biztos, hogy az ügy jogi megítélésében is jelentőséggel fog bírni. Ezt magyarázza az a példa, amelyben egy ittas állapotban lévő férfi rablást követett el, és emiatt az ügyész vádat emelt vele szemben. Az a körülmény, hogy a vádlott ittas volt az elkövetés időpontjában, jogilag sem a vádra sem a védekezésre nincs hatással, így azokat a bizonyítékokat, amelyek a vádlott ittasságát kívánják alátámasztani, a bírónak el kell utasítani.⁷

Itt kell azonban megjegyezni, hogy néhány esetben olyan tényeknek is megengedett a bizonyítása, amelyek többsége egyébként a relevancia tesztjét nem tudná teljesíteni. Ezek többnyire olyan információkat rejtenek magukban, amelyek a tényfeltárást, mint komplex tevékenységet segítik, azaz hozzájárulnak ahhoz, hogy az esküdtek vagy a bíró teljes képet láthasson az ügyről, adott esetben pedig egy valóban releváns bizonyíték megértését is szolgálhatják. Ezt a kategóriát az amerikai jog „háttér-információ” elnevezéssel illeti, amelynek tipikus példája a tanú érzékelő-képességével kapcsolatos valamely

⁷ LILLY. 2009. 32.

fogyatékoságának a bizonyítása, vagyis ha a tanú látássérült, az erre vonatkozó bizonyíték annak ellenére bemutatható, hogy az ügyre jogi szempontból nincs kihatással.⁸

3. A relevanciát ellensúlyozó tényezők

Ahogy az már korábban kiemelésre került, a relevancia tesztjének teljesítése nem vezet szükségszerűen a bizonyíték elfogadásához. A relevancia tesztjét felállító rendelkezésen kívül két további szabályt is tartalmaz a jogszabály, amelyeket összeolvasva, egymásra tekintettel kell értelmezni a vizsgálódás során. A további szabályok értelmében „minden releváns bizonyíték elfogadható kivéve, ha az Alkotmány, más jogszabály vagy e törvény másképp rendelkezik”.⁹ A törvény szövegéből következik, hogy kizáró rendelkezést a szóban forgó törvény is megfogalmaz. Ezeket egyrészt a törvény ehelyütt szabályozza, másrészt más terület szabályozásánál is fogalmaz meg elutasítást eredményező rendelkezéseket, például a hearsay bizonyítása körében.

A következőkben azok az esetek kerülnek kifejtésre, amelyek fennforgása esetén a releváns bizonyítékot ki kell zárni. Ezek a kizáró okok alapvetően három csoportba sorolhatóak,¹⁰ a törvény azonban konkrétan öt okot nevesít: igazságtalan előítélet, a kérdések összekeverése, az esküdszék megtévesztése, indokolatlan késedelem/időpazarlás valamint a bizonyítékok halmozott prezentálása. A releváns bizonyítékokat pedig aszerint kell megvizsgálni, hogy az általuk lefolytatható „bizonyításhoz fűződő érdek lényegesen erősebb-e mint a bizonyítás miatt potenciálisan megvalósuló veszélyek”,¹¹ amelyek a fenti okokban kerültek nevesítve. Leegyszerűsítve, azt kell a bírónak mérlegelnie, hogy a bizonyítás nem árt-e többet, mint használ az ügy megítélése szempontjából. Ennek eldöntésekor a bíró teljes mérlegelési szabadsággal rendelkezik, határozatát csak a legkirívóbb esetekben változtatja meg a fellebbviteli fórum.

Erre került sor az amerikai jogban precedens értékűnek számító ügyben,¹² amelyben arról kellett a Legfelsőbb Bíróságnak döntenie, hogy helyesen alkalmazta-e a tárgyalást lefolytató bíróság a relevancia szabályait. Az ügyben egy olyan vádlott ellen emeltek fegyveres támadás és jogosulatlan fegyvertartás miatt vádat, akit korábban más erőszakos

⁸ LILLY. 2009. 36-37.

⁹ FED. R. 402.

¹⁰ Előítélet, összezavarás, időpazarlás

¹¹ FED. R. 403.

¹² Old Chief v. United States. LILLY. 2009. 43-48.

bűncselekmény miatt elítéltek. A fegyvertartás tilalma azonban pontosan a korábbi elítélés következménye, így az a vádbeli cselekmény lényeges eleme. Ezzel a relevancia tesztjének mindkét - korábban már ismertetett - feltétele teljesül és ennek megfelelően a bíróság a korábbi elítélésre vonatkozó bizonyítékot (az ügyész által felkínált korábbi ítéletet) elfogadhatónak ítélte. Fentebb azonban említésre került, hogy a relevancia szabályait egymásra tekintettel kell vizsgálni. Ennek megfelelően járt el az ügyben a védelem, így elismerte a kérdéses tény bizonyításának szükségességét akképp, hogy azt a vádlott el fogja ismerni, azt azonban a relevancia korábbi szabályai alapján helyesen kifogásolták, hogy a korábbi ítélet kerüljön bemutatásra. A védelem érvelése szerint az ítélet bemutatása az esküdszékből előítéletet kelthet és ezáltal sérülhet az a követelmény is, amely szerint a bűnösítő ítéletet szigorúan az adott cselekményhez kapcsolódó tényekre kell alapítani. A Legfelsőbb Bíróság a védelem álláspontjával értett egyet és megállapította, hogy a vádlott korábbi elítélésének beismerése is megfelelő bizonyíték, ha más bizonyíték az előítélet, összezavarás vagy időpazarlás veszélyeit rejt magában.¹³

Az előbbi eset a kizárási okok közül konkrétan az előítélet problémájával foglalkozott, ahhoz azonban igen hasonló a másik két veszély is - kérdések összetévesztése és az esküdszék megtévesztése - amelyek bizonyos bizonyítékok bemutatása esetén következhetnek be. Ezekben az esetekben ugyanis a tényfeltárást végző személy értékítéletére van hatással a kérdéses bizonyíték. Ettől különbözik a korábban említett két másik kizárási ok, - indokolatlan késedelem és a bizonyítékok halmozott prezentálása - amelyek mindegyike végső soron az eljárás elhúzódásának veszélyét rejt magában. A bizonyítékok halmozott prezentálása esetén ki kell emelni, hogy ennek a kizáró oknak abban az esetben lehet jelentősége, ha ugyanarra a tényre vonatkozóan szükségtelenül sok bizonyítékot kívánnak bemutatni, azaz például egy közlekedési bűncselekmény esetén a felek egy bizonyos tényre vonatkozóan (közlekedési lámpa színe az ütközéskor) feleslegesen, több bizonyítékot kívánnának felsorakoztatni (5 tanú látta a balesetet és mindegyik tanút a lámpa zöld színére vonatkozóan kívánják meghallgatni).

¹³ A Bíróság döntéséből egyúttal az is következik, hogy a releváns bizonyíték kizárására vonatkozó rendelkezések elsőbbségét élveznek olyan jelentős szabállyal szemben is, mely szerint az ügyésznek jogában áll megválasztani a bizonyítás módját.

4. A feltételes relevancia szabályai

A feltételes relevancia egy olyan sajátos esetkör, amikor a bizonyítási eszköz releváns voltának megállapítása egy kapcsolódó másik tény bizonyítottságának függvénye. Így ha a vád bizonyítékot ajánl fel arra a tényre vonatkozóan, hogy a tárgyalta ügyben szereplő fekete Ford megállás nélkül hajtott át a kereszteződésen, - a védelem tiltakozása esetén – az csak abban az esetben lesz elfogadható, ha egy másik bizonyítási eszköz segítségével bizonyítást nyer, hogy a kérdéses autóban valóban a vádlott ült. Ez utóbbi az a tény, amely mintegy feltételét képezi az első tény bizonyíthatóságának. Fontos azonban, hogy a törvény nem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy melyik tényt kell elsőként bizonyítani. Így lehetséges, hogy az első tényre vonatkozó bizonyítékot is elfogadhatónak nyilvánítják egy – jogos – tiltakozás ellenére is, ha a bizonyítékot ajánló fél kifejezi szándékát arra nézve, hogy a második tényt is bizonyítani fogja.¹⁴ Érdekes szituáció teremődik viszont abban az esetben, ha az elfogadott bizonyíték bemutatása után, mégsem kerül sor az elfogadás feltételeként említett másodlagos tény bizonyítására. Ekkor ugyanis a feltétel nem teljesülése ellenére ismerhette meg a tényfeltárást végző személy, azaz a bíró vagy az esküdtszék a bizonyítékot. Ebben az esetben a bíró hivatalból vagy az ellenérdekű fél kérelmére arra utasíthatja az esküdteket, hogy hagyják figyelmen kívül a szóban forgó bizonyítékot. Erről az intézkedésről már a dolgozat elején is volt szó, itt is meg kell azonban említeni, hogy tulajdonképpen egy fél- vagy álmegoldásról beszélünk, hiszen az esküdteknek igen nehéz, hacsaknem lehetetlen feladat függetlenítenie magát a már hallott illetve látott bizonyítékoktól.

A feltételes relevancia kapcsán vissza kell csatolnom a dolgozat azon részéhez, amely a relevancia tárgya címszó alatt a bizonyítékok autentikus jellegével foglalkozik. Akkor ugyanis említésre került, hogy a törvény nem vélelmezi a bemutatott bizonyítékok hitelességét. Ebből következően, ha valamely fél olyan bizonyítékot kíván felhasználni egy bizonyos tény bizonyítására, amelynek hitelessége kérdéses, az ajánló félnek egy másik tényt, azaz a bizonyíték hitelességét is bizonyítania kell. Vagyis ez utóbbi feltétele az eredetileg bemutatni kívánt bizonyíték elfogadhatóságának, azaz ebben az esetben a feltételes relevancia egy nevesített esetéről van szó.¹⁵

¹⁴ LILLY. 2009. 58-65.

¹⁵ LILLY. 2009. 63-64.

A fenti „jelenség” megértését segíti az a példa, amely szerint egy emberölés kapcsán, egy vérrel szennyezett kesztyű az adott ügyben legalább annyira nem releváns, mintha az ketchuppal lenne szennyezett kivéve, ha bizonyítást nyer az is, hogy a vérrel szennyezett kesztyűt a vádlott viselte.

A feltételes relevancia lezárásaképp az említett szabályok alkalmazására vonatkozó két formális körülményt kell még megemlíteni.

Az egyik a relevancia szabályaira általánosságban is irányadó és azzal kapcsolatban tartalmaz iránymutatást, hogy a relevancia tesztjének elvégzésekor milyen szintű meggyőződésnek kell a bíróban kialakulnia. Itt kell megjegyezni, hogy a minden kétséget kizáró standard elv nem feltétel, csupán az „egyszerű” tesztnek kell, hogy a bizonyíték megfeleljen. Vagyis a követelmény csupán annyi, hogy a bizonyíték egyáltalán alkalmas legyen a meggyőzés (pozitív vagy negatív) kialakítására, annak minimum mértékére nézve pedig nem létezik szabályozás.

A másik formai előírás azzal kapcsolatos, hogy ki és hogyan dönt a feltételes tény bizonyítottságáról, hiszen ez a feltétele egy másik bizonyíték elfogadhatóságának. A dolgozat során a bíró és az esküdtszék szerepének elhatárolásakor már említésre került, hogy az előzetes kérdésekben felmerült tényekről mindig az ügyben eljáró bíró dönt. A feltételes relevancia esetén ez egyrészt teljesül, másrészt viszont nem. Az igaz ugyanis, hogy a bíró hoz döntést, a bíró azonban nem állapít meg tényeket az elé tárt bizonyíték alapján. A bíró csupán szemrevételezi a bizonyítékot, amely során azt vizsgálja, hogy a bizonyíték alkalmas-e arra, hogy majd az esküdtek döntést tudjanak hozni arról a tényről, amelynek bizonyítására az szolgál. Visszacsatolva tehát a feltételes relevancia kapcsán említett korábbi példához, azt a feltételes tény, hogy valóban a vádlott ült az autóban nem a bíró állapítja meg, hanem az esküdtszék. Így a bíró csupán arról dönt, hogy a tény bizonyító bizonyíték alkalmas-e arra, hogy az esküdtszék valamilyen szinten meggyőződjön a tény létezéséről vagy nem létezéséről.

Az esküdtek döntésére pedig ebben az esetben is irányadó az, hogy nem szükséges a kétséget kizáró meggyőződés.

5. Karakter-bizonyítás

5.1. A karakter-bizonyításról általánosságban

A karakter-bizonyítás intézménye, a relevancia szabályainak egyik legjelentősebb és legterjedelmesebb része. Az ide vonatkozó szabályok azzal foglalkoznak, hogy az ügy valamely szereplőjének¹⁶ - többnyire a vádlott - karaktere (jellege vagy hajlama) bizonyítható-e az ügyben.

A karakter-bizonyítás - pártolói szerint - jelentősége abban rejlik, hogy alkalmas arra, hogy a szóban forgó cselekmény megítélésekor negatív vagy pozitív irányba mozdítsa annak valószínűségét, hogy a vádlott a cselekményt elkövette. A karakter-bizonyítás ellenzői ugyanakkor több érvet is felsorakoztattak, amelyek ellene szólnak. Elsőként említhető az az általános kíváncsi, hogy a tárgyaláson ne jellemekre vagy korábbi cselekményekre fókuszáljon a tényfeltáró személy, hanem szigorúan a kérdéses cselekmény alapján hozza meg döntését. Fontos továbbá, hogy a karakter-bizonyítás félrevezető lehet, hiszen egy személy nem mindig cselekszik karakterének megfelelően. Ezenkívül pedig azt a veszélyt is magában rejti, hogy elvonja a bíró vagy az esküdtek figyelmét a lényegi kérdésekről, valamint az eljárás elhúzódtásához is vezethet. A legfontosabb talán azonban az, hogy megteremti a lehetőséget annak, hogy a bizonyított jó vagy rossz karakter a bírót vagy az esküdteket döntésükben befolyásolja, így esetlegesen nem a valódi bizonyítékok alapján hoznak ítéletet.¹⁷

A karakter-bizonyítás szabályai egyrészt arra vonatkozóan tartalmazzak iránymutatást, hogy az általános tilalomhoz képest mely esetekben megengedett a használata, illetve ha ez teljesül, milyen eszközöket, módszereket lehet alkalmazni a bizonyításhoz. Mivel utóbbi lényegesen rövidebb és egyszerűbb szabályokat tartalmaz, elsőként ez kerül ismertetésre.

5.2. A karakter-bizonyítás módja, eszköze

Abban az esetben, ha a vádlott vagy a sértett karakterére nézve a bíró engedélyezi a bizonyítást, felvetődik a kérdés, hogy a bizonyítékot ajánló fél ezt miképp teheti meg.

¹⁶ Az ide vonatkozó szabályozás a vádlott vagy a sértett karakterének bizonyítására tartalmaz rendelkezéseket. A tanú karakterének bizonyítását a törvény a tanú hitelességét kétségbe vonó ún. impeachment eljárás alatt szabályozza.

¹⁷ MUELLER. 2009. 182-183.

Erre nézve három lehetőséget kínál a törvény, amelyek a következők: hírnév, vélemény, illetve bizonyos korábbi magatartások.

A hírnévvel történő bizonyítás esetén arról van szó, hogy a bizonyítani kívánó fél egy tanút hallgat meg a bíróság előtt arról, hogy a kérdéses személynek milyen a hírneve, vagyis milyen egy zárt közösségben a személy általános megítélése.¹⁸ Erre a tanúnak csak akkor van lehetősége, ha előzetesen bizonyítást nyer az is, - akár magának a tanúnak a vallomása alapján - hogy ő ugyanannak a közösségnek a tagja, mint akiről vallomást tesz vagy pedig lehetősége volt a közösség vélekedését megismerni, így valóban hitelesen tud nyilatkozni a bíróság előtt a vádlott vagy a sértett hírnevét illetően.

A véleménnyel történő bizonyítás is hasonló alapokon nyugszik, itt azonban nem egy egész közösség megítélése az irányadó, hanem egy adott személy személyes véleménye szolgáltatja a bizonyítékot.¹⁹ Itt is feltétel azonban, hogy a tanú vagy a bizonyító fél előzetesen meggyőzze arról a bíróságot, hogy a tanú ismeri annyira a kérdéses személyt, hogy karakterére nézve véleményt adhasson.

Az ún. „bizonyos korábbi magatartások” a harmadik lehetőség, amely a bizonyító fél rendelkezésére áll. Ennek az eszköznek az igénybevétele azonban meglehetősen korlátozott, mivel alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a bizonyítandó karakter lényeges eleme a vádnak, a követelésnek vagy a védekezésnek.²⁰

Itt kell kiemelni azt is, hogy a karakter-bizonyítás elfogadhatóságáról való döntésnél a karakterrel való bizonyítás célja a legfontosabb tényező. Ha ugyanis a személy karakterét arra kívánja a bizonyító fél felhasználni, hogy egy tanú hitelességét kérdőjelezze meg, a karakter-bizonyítás megengedett mind polgári-, mind pedig büntetőperben, mégpedig bármelyik eszköz (hírnév, vélemény, bizonyos korábbi cselekmények) felhasználásával, vagyis a korábban ismertetett szabályok ebben az esetben nem érvényesülnek.

Fontos azt is megemlíteni, hogy a relevancia tesztje az általános szabályok szerint kerül alkalmazásra karakter-bizonyítás esetén is. Azaz meg kell vizsgálni azt, hogy a bizonyíték alkalmas-e arra, hogy egy karaktert valószínűbbé vagy kevésbé valószínűvé tegyen, mint

¹⁸ FED. R. 405.

¹⁹ FED. R. 405.

²⁰ FED. R. 405.

az a bizonyítási eszköz hiányában lenne valamint azt, hogy a karakter az ügy lényeges eleme-e illetve következményekkel bír-e a cselekmény meghatározásánál.

5.3. Bizonyítás, ha a karakter az ügy nem lényegi eleme

Bár a karakter-bizonyítás engedélyezése nyilvánvalóan kevésbé szükségszerű abban az esetben, ha a karakter nem az ügy anyagi jogi szempontból lényeges elemeivel²¹ hozható összefüggésbe, a jogalkotó azonban ekkor is lehetővé teszi, hogy a bizonyító fél az ügy szereplőjének karakterére vonatkozóan bizonyítékot mutasson be.²²

Ennek büntető ügyekben lehet jelentősége, hiszen ezek többnyire akaratlagos magatartást foglalnak magukban, amelyek megítélésénél adott esetben valóban jelentős bizonyító erővel rendelkezhet a vádlott karakterére felajánlott bizonyíték.

Azonban itt is meg kell vizsgálni a relevancia szabályainak megfelelően, hogy a bizonyító erőhöz fűződő érdek valóban lényegesen erősebb-e, mint az, hogy a bizonyíték bemutatásával olyan veszélyek valósulhatnak meg, mint az előítélet kialakulása az esküdtekben vagy az eljárás elhúzódása.

A bizonyítási eljárásban megbúvó előbb említett veszélyek késztették a törvényhozást arra, hogy a karakter-bizonyítás az általános szabály szerint ne legyen megengedett. A főszabály alól azonban éppen a bizonyító erőhöz fűződő érdek miatt kivételek is megfogalmazásra kerültek, amelyek részben a vádlotthoz, részben pedig a sértetthez kötődnek.²³

a. A vádlott karaktere

A kivételek közül elsőként azt a rendelkezést kell megemlíteni, amely a vádlott számára lehetővé teszi, hogy bizonyítékot mutasson fel saját karakterének igazolására, amennyiben a bizonyítani kívánt karakter ellentétes a vád tárgyává tett bűncselekmény jellegével. Az ellentétesség kívánalma szintén a relevancia szabályaihoz nyúl vissza, hiszen ha a karakter a vád tárgyává tett cselekményt erősítené, nem lenne alkalmas arra, hogy bizonyító erejével meggyőzze a bírót vagy az esküdteket arról, hogy a vádlott nem bűnös.²⁴

²¹ Azok a rendelkezések, amelyek a karakter-bizonyítást az ügy lényegi elemeivel összefüggésben szabályozzák, elsősorban polgári jogi esetekben jutnak jelentőséghez, így ismertetésüktől ehelyütt eltekintek.

²² Ebben az esetben a karakter-bizonyítás valamely magatartás igazolását célozza.

²³ FED. R. 404. (2).

²⁴ LILLY. 2009. 76.

Ez a szabály, amely mintegy „kiváltságos” helyzetet teremt a vádlott számára, egyrészt arra vezethető vissza, hogy ezzel is csökken az esélye annak, hogy egy ártatlan személlyel szemben hoznak bűnösítő ítéletet. Másrészt pedig az Egyesült Államok Alkotmányában is rögzített teljes védelemhez való elv érvényesülése indokolja a kivétel egzisztenciáját. Az ugyanis bár nem kifejezetten, de hallgatólagosan mindenképp magában foglalja az ahhoz való jogot, hogy a vádlott jó karakterét bizonyítsa annak érdekében, hogy az ellene felhozott vádat gyengítse. Ráadásul a szabály által megengedett bizonyítás a korábban már emlegetett veszélyeket sem rejti magában.²⁵

b. A sértett karaktere

A második kivétel a sértett karakterének bizonyítására hatalmazza fel a vádlottat abban az esetben, ha a sértett karaktere releváns lehet a vádlott védekezése szempontjából. Ebből következik, hogy ezt a bizonyítékot legtöbbször a sértett közrehatásának (jogos védelem) igazolására kívánja felhasználni a vádlott.

c. Közös szabályok

A két kivétel közös jellemzője, hogy kizárólag büntetőeljárásban alkalmazhatóak, illetve hogy az ügyész számára is biztosít bizonyításra lehetőséget, azzal azonban az ügyész mindaddig nem élhet, amíg a vádlott akár a saját, akár a sértett karakterére nézve nem terjeszt elő valamilyen bizonyítékot.²⁶ Ha a vádlott nem kíván a karakter-bizonyítás lehetőségével élni, ezt az ügyész sem teheti meg. Ha azonban igen, ezzel úgy mond „megnyitja az ajtót” a vád képviselői részére.

Amennyiben a vádlott szabad utat engedett az ügyésznek a karakter-bizonyítás terén, annak két eszköz áll rendelkezésre, hogy megcáfolja a vádlott bizonyítékát. A lehetőségek egyike az, hogy a vádlott - eredetileg jó karakterének bizonyítására idézett - tanúját keresztkérdésnek veti alá.²⁷ Ennek legeredményesebb módja az lehet, hogy az ügyész olyan kérdéseket intéz a tanúhoz, amelyekkel sikerül kételyt ébresztenie az esküdtekben afelől, hogy a tanú valóban eléggé ismeri-e a vádlottat, a sértettet vagy azok hírnevét

²⁵ LILLY. 2009. 77.

²⁶ BEST, ARTHUR: *Evidence: Examples & Explanations*. 7. kiad. Aspen Publisher, United States, 2009. 49-50.

²⁷ BEST. 2009. 49-50.

ahhoz, hogy arról vallomást tegyen. Ezt az ügyész legegyszerűbben úgy érheti el, hogy a vádlott korábbi negatív cselekményeire kérdez rá, vajon azokkal is tisztában van-e a tanú. Az ügyésztől ugyanakkor elvárt, hogy jóhiszeműen járjon el,²⁸ azaz meggyőződjön ezen korábbi cselekmények valóságáról. Az azonban továbbra is problémás marad, hogy miképp lesz képes arra az esküdszék, hogy ezekből a cselekményekből valóban csak arra következtessen, amire azt felkínálták, vagyis a tanú és a vádlott kellő szintű ismeretségének bizonyítottságára.²⁹

Az ügyész ugyanakkor azt is megteheti, hogy a tanú hitelességét próbálja megkérdőjelezni, amelynek szabályairól az ún. impeachment eljárás körében rendelkezik a törvény.

Az ügyész másik lehetősége, hogy saját tanúkat idéztet meg, akik a vádlott rossz karakterére fognak vallomást tenni, vagyis arról tanúskodnak, hogy a vádlott karaktere erősíti az ellene felhozott bűncselekmény elkövetését.

A törvény azokban az ügyekben, amelyeknek tárgya emberölés, az ügyészre vonatkozóan külön rendelkezést tartalmaz a sértett karakterének bizonyítására vonatkozó szabályok között. Ezekben az ügyekben is érvényesül az a rendelkezés, amely szerint a vádlott lépése teremtheti meg a lehetőséget az ügyésznek a karakter-bizonyításra, mégpedig azáltal, hogy bizonyítékot kínál fel annak igazolására, hogy a sértett támadott elsőként. Ezt követően lesz az ügyész jogosult arra, hogy bizonyítsa a sértett békés jellemét.

Ezzel kapcsolatban problémát vethet fel az az eset, amikor a vádlott a sértett támadó magatartásának bizonyítására nem használ fel tanút, hanem a támadó jellem az általa felsorakoztatott bizonyítékok összességéből következik. Ekkor ugyanis felvetődik a kérdés, hogy a vádlott megnyitotta-e az utat az ügyész előtt? A válasz pedig igen, hiszen a bíróság csak akkor tud helyesen a tényekre következtetni, ha a másik oldal álláspontját is megismerheti. Az ügyész számára rendelkezésre álló eszköz - a sértett halála miatt – pedig nyilvánvalóan olyan tanúk vallomása lehet, akik hajlandóak a sértett békés természetéről nyilatkozni.³⁰

Ezzel kapcsolatban egy másik kérdés is felmerülhet akkor, ha a vádlott tanúvallomást használ fel bizonyítékkul a sértett erőszakos, támadó karakterére. Jóllehet az világos, hogy a vádlott ezzel teret enged az ügyésznek, legalábbis arra nézve, hogy az ügyész megcáfolja a sértett karakterét célzó bizonyítékot, az azonban bizonytalanságot eredményezhetne, hogy

²⁸ LILLY. 2009. 82.

²⁹ Fennáll a veszélye annak ugyanis, hogy az esküdtek a korábbi cselekményekből a bűnösségre vonatkozóan is konzekvenciákat vonnak le.

az ügyész arra is jogosulttá válik-e, hogy ugyanazt a karaktert az ügyész a vádlott ellen használja fel? Vagyis ha a vádlott bizonyítja, hogy a sértett erőszakos személyiség, annyi bizonyos, hogy ezt az ügyész cáfolhatja, de vajon arra is van-e lehetősége, hogy azt is bizonyítsa, hogy a vádlott állításával szemben nem a sértett, hanem éppen ellenkezőleg maga a vádlott az erőszakos karakterű személy.

A törvény erre az esetre is tartalmaz rendelkezést, amely szerint az ügyész nemcsak a vádlott állításának cáfolására, hanem a vádlott karakterének bizonyítására is jogosulttá válik.³¹

6. Egyéb bűncselekmények és más negatív tettek bizonyítása

A következőkben az kerül kifejtésre, hogy milyen szabályok érvényesülnek akkor, ha egy személy korábbi bűncselekményét vagy egyéb negatív tettet kívánja bizonyítani az eljárásban valamelyik fél. Mivel a bűncselekmények mellett a törvény az egyéb negatív tetteket is említi, nem csak olyan cselekmények lehetnek a bizonyítás tárgyai, amelyek miatt büntetőeljárás indult. Arra nézve pedig egyértelmű joggyakorlat alakult ki, hogy a cselekmény nem feltétlenül kell, hogy a tárgyalta ügy tárgyát képező esemény előtt történjen, vagyis az elfogadását nem zárja ki az, ha a vádemelést követően került rá sor.

Az, hogy az ide vonatkozó szabály lehetővé teszi-e a más bűncselekmények ill. negatív tettek bizonyítását, elsősorban attól függ, hogy azzal mit kíván bizonyítani a fél. Ugyanis akkor, ha a bizonyíték rendelkezik bizonyító erővel olyan tényre nézve, amely a tárgyalta bűncselekmény lényeges elemét képezi, az főszabály szerint elfogadható lesz.

6.1. A megengedett esetek

A következőkben az ide vonatkozó szabályozás magvát jelentő rendelkezések kerülnek kifejtésre, amelyek azt határozzák meg, hogy melyek azok az esetek, amikor is a korábbi bűncselekmények vagy egyéb negatív tettek bizonyítása megengedhető.

Korábban már utaltam arra, hogy a kérdés eldöntéséhez a bíróság a bizonyítás célját veszi figyelembe, így pozitív döntés akkor várható, ha a bizonyítás az ügy lényeges elemeire irányul. A törvény példalózó jelleggel sorolja fel, hogy mely tényezők alkotják az ügy

³¹ LILLY. 2009. 79.

lényeges elemét, így ide tartozik az azonosítás, a motívum, a lehetőség, a szándék, az előkészület, a terv, a tudomás, vagy a baleset illetve véletlen hiánya.³²

A fenti kivételek a következő példákon keresztül válhatnak világossá:

A sértett korábbi bűncselekménye jelen példában egyéb negatív tette bizonyítható, ha a sértett anya megfenyegeti a vádlott apát, hogy el fogja perelni tőle a gyerekeket és ezt követően az apa megöli az anyát. Ekkor az emberölést tárgyaló ügyben a sértett korábbi cselekménye bizonyítható a célból, hogy a vádlott motívumát igazolja.

Az előkészület bizonyítását szemlélteti az az eset, amelyben a vádlott feleség az emberölést megelőző napon fagyálló-folyadékot vásárol, másnap a férjét pedig megmérgezik, aki ebbe belehal. Ebben az esetben a vádlott előzetes cselekménye kerülhet bizonyításra (fagyálló-folyadék vásárlása), amely az ellene emberölés miatt folyamatban lévő ügyben a bűncselekmény előkészületét bizonyíthatja.

A baleset vagy véletlen hiányára az az eset szolgálhat példaként, amelyben a vádlott emberölés miatt áll a bíróság előtt. A vád szerint a férj megölte a feleségét, a vádlott védekezése pedig az, hogy a feleségét nem megölték, hanem egy baleset folytán a nő leesett a lépcsőn. Ezt a védekezést cáfolhatja és ezzel a baleset vagy véletlen hiányát bizonyíthatja a férj korábbi cselekménye, amely a férfi első feleségének aggályos halálával áll kapcsolatban, aki szintén úgy vesztette életét, hogy leesett a lépcsőn, és a férj ebben az esetben is szemtanúja volt a történeteknek.

Utolsóként pedig az azonosítás kivételére hoznánk példát, mivel könnyen félreértelmezhető. Ez a kivétel ugyanis nem arra teremt lehetőséget, hogy például egy rablás miatt folyó ügyben a vádlott korábbi bűncselekményét, amely tételezzük fel szintén rablás volt, a vádlott azonosítására hivatkozással felhasználjuk. Ebből ugyanis az a helytelen következtetés vonható le, hogy ha korábban rabolt, akkor biztosan most is megtette. Így ez a szabály csak akkor nyitja meg az utat a korábbi bűncselekmény bizonyítása számára, amennyiben ez a korábbi cselekmény rendelkezik valamely szokatlan jellegzetességgel, ismertetőjeggyel (a vádlott a cselekmény végrehajtása közben imádkozik), amely a tárgyalt

³² FED. R. 404. (b) (2).

bűncselekményt is jellemzi, ez ugyanis már helyesen a két elkövető azonosságára enged következtetni.

A kivételekre vonatkozó szemléltetés végén fontos megjegyezni, hogy néha abban az esetben is szükség lehet más bűncselekmény vagy egyéb negatív tett bizonyítására, ha az a kivételek közé ugyan egyáltalán nem is illeszkedik, de térben vagy időben oly módon összeforr a tárgyalt bűncselekménnyel, hogy a tényfeltárást végző személy csak így értheti meg teljes egészében a kérdéses ügyet. (Lopás helyszínéről elmenekülve /korábbi tett/ a tettes elgázol egy gyalogost. /tárgyalt cselekmény/)³³

6.2. Negatív azonosítás

Ahogy az a példákból is kitűnhetett, többnyire az ügyész az a személy, aki egy korábbi cselekmény bizonyításához folyamodik, ez azonban nem jelenti azt, hogy ez kizárólag az ő jogosultsága lenne. Ritkábban ugyan, de előállhat olyan helyzet is, amikor a vádlottnak áll érdekében korábbi cselekményt bizonyítani. Így például, ha két bűncselekmény ugyanazokkal a szokatlan karakterekkel rendelkezik és a korábbi cselekmény esetén a sértett azonosította az elkövetőt, (egy harmadik személyt) a vádlott ezt a korábbi bűncselekményt bizonyítékul használhatja fel arra nézve, hogy bizonyítsa, a tárgyalt bűncselekménynek sem ő az elkövetője, hanem ez a bizonyos harmadik személy. Ezt nevezzük negatív azonosításnak, amelynek további jellemzője, hogy az oly sokszor emlegetett előítélet veszélye is kizárt, hiszen az esküdtekben esetlegesen kialakuló negatív benyomások nem a vádlott, hanem egy harmadik személy felé irányulnak.³⁴

7. A szexuális jellegű bűncselekményekre vonatkozó különleges szabályok

A törvény a relevancia szabályozása során utolsóként rendelkezik a szexuális jellegű bűncselekményekkel kapcsolatos bizonyításról. Az eddig megismert szabályozási szemlélettel szemben, amely kétség kívül a vádlott érdekeinek védelmére helyezte a hangsúlyt, ezúttal a sértett kerül előtérbe.

A szabályozás három részre oszlik, amelyek a következőkben kerülnek bemutatásra.

³³ LILLY. 2009. 98-99.

³⁴ GIANELLI. 2009. 178.

7.1. Főszabály: tilalom

A törvény elsőként arról rendelkezik, hogy a sértett szexuális magatartására vonatkozó bizonyítékok milyen körülmények között kerülhetnek felhasználásra. Amint azt már említettem, a törvény ehelyütt a sértettet kívánja védelemben részesíteni, melynek az az oka, hogy se a vád se a védelem ne vonhassa indokolatlanul az eljárás körébe a sértett szexuális életét. Ennek megfelelően a törvény főszabályként egy átfogó tilalmat rögzít, amely kizárja olyan bizonyítékok felhasználását, amelyek a sértett „más szexuális magatartását” vagy „szexuális fogékonyságát” kívánják bizonyítani.³⁵

A tilalom tárgya annyira széles körben került meghatározásra, hogy csak igen kivételes esetben képzelhető el, hogy a sértett szexuális életével kapcsolatos jellemző vagy incidens bizonyítékként bemutatásra kerülhet. Ilyen például az, ha a sértett korábban nemi erőszak elkövetésével vádolt meg egy személyt, ami azonban nem nyert bizonyítást.

Ha a törvény általános szabálya szerint nyitva hagyott rés szűk is, a vádlottnak és az ügyésznek a kivételek további lehetőséget biztosítanak a bizonyításra.

7.2. A bizonyítás kivételes megengedhetősége

Az első kivétel abban az esetben teszi lehetővé a bizonyítást, ha a sértett szexuális jellegű magatartásával azt kívánják bizonyítani, hogy a sértetten talált testváladék, sérülés vagy más fizikai nyom nem a vádlottól származik.³⁶

A második kivétel a vádlott és a sértett között korábban megvalósult szexuális magatartás bizonyítását teszi lehetővé. A bizonyítás célja amennyiben azt az ügyész ajánlja fel, a relevancia korlátain belül bármi lehet. A vádlott azonban az ilyen bizonyítékot csak a célból mutathatja be, hogy a sértett beleegyezését a vád tárgyát képező szexuális bűncselekmény kapcsán igazolja.³⁷

A harmadik kivétel bármely olyan bizonyítéknak a bemutatását engedi, melynek „kizárása sértené a vádlott alkotmányos jogát”.³⁸ Ez utóbbi azonban felesleges kategória, hiszen a jogszabályi hierarchiának megfelelően az Alkotmány rendelkezéseinek mindig érvényesülniük kell, még akkor is, ha arra egy adott jogszabály kifejezetten nem utal.

³⁵ FED. R. 412 (a).

³⁶ FED. R. 412 (b) (1) (A).

³⁷ FED. R. 412 (b) (1) (B).

³⁸ FED. R. 412 (b) (1) (C).

7.3. Speciális esetek

A szabályozás második illetve harmadik része együtt kerül bemutatásra, mivel lényegüket tekintve hasonlóak. Mindkét szabály legfőbb jellegzetessége, hogy semmibe veszik azt a korábban felállított tilalmat, mely a karakter-bizonyításban rejlő veszélyek miatt csak kivételes célból teszi lehetővé a vádlott jellemének, hajlamának a bizonyítását.

Így ha a vád tárgya erőszakos szexuális bűncselekmény vagy gyermekmoleesztálás a korábban elkövetett ugyanolyan típusú bűncselekmény, - azaz az előbbi esetén a korábbi erőszakos szexuális bűncselekmény, utóbbi esetén pedig a korábbi gyermekmoleesztálás - bizonyítékként felhasználható, mégpedig bármely célból.

A bizonyíték elfogadhatóságával kapcsolatos döntéshozatal kapcsán itt is fontos kiemelni, hogy ha a bizonyíték nem is akad fenn a szexuális cselekményekre vonatkozó szabályok rostáján, a relevancia általános tesztjének nem teljesítése ebben az esetben is a bizonyíték elutasításához fog vezetni.

A szexuális jellegű cselekmények kapcsán végül említést érdemel az is, hogy a törvény több helyen az bemutatottaktól eltérő rendelkezéseket tartalmaz a polgári eljárásban történő felhasználásukról.

IV. Hearsay

1. A hearsay szabályozásáról általánosságban

A dolgozat következő fejezetében az ún. hearsay szabályozása kerül bemutatásra. A fejezet során az angol terminus technikus használatánál maradnék, hiszen annak magyar megfelelője nem teljes egészében tükrözi a szó jogi értelemben vett jelentését.

De mi is az a hearsay? Legegyszerűbb talán a szó magyar jelentéséből kiindulni, hiszen az valamelyest mégiscsak következtetni enged arra, hogy miről is van szó. A szó jelentése pedig a következő: szóbeszéd, pletyka. Ez alapján arra gondolhatunk, hogy olyasféle kijelentést takarhat, amelynek előadója nem a saját észlelését közvetíti, és ez a megközelítés nagyrészt tükrözi is a hearsay fogalmának lényegét.³⁹

A hearsay szabályainak létjogosultságát az amerikai eljárás akkuzatórius jellege indokolja. A tárgyalások lefolyását ugyanis a felek irányítják, így a kérdéses cselekmény részletei is a vád illetve a védelem aktív részvételével rajzolódnak ki a bíró illetve az esküdtek előtt. Ez azonban magában hordozza azt az igényt is, hogy a tényfeltárást végző esküdtszék elsősorban olyan személyek vallomásaiból tájékozódjon, akik maguk észlelték azokat a körülményeket, amelyekről tanúskodnak. Ez illetőleg a későbbiekben ismertetésre kerülő további okok indokolják a Federal Rules of Evidence szabályai között is megtestesülő általános kívánalmat, amely szerint a hearsay bizonyítása ne legyen megengedett.

A törvény - ahogy eddig mindig - jelen esetben is kivételekkel oldja a főszabályt, amelyek a dolgozatban szintén bemutatásra kerülnek.

2. A hearsay definíciója

„A hearsay olyan állítás, amelyet kijelentője nem a szóban forgó tárgyalás vagy kihallgatás során tesz és célja az állításban foglaltak valóságának bizonyítása.”⁴⁰

A hearsay lényeges tartalmi elemeire vonatkozóan maga a törvény határoz meg további definíciókat, megkönnyítve ezzel a hearsay fogalmának értelmezését. Így a jogszabály iránymutatást ad egyrészt az állítás, másrészt pedig a kijelentő jelentésére nézve.

³⁹ A törvényi definíciót ld. alább

⁴⁰ FED. R. 801. c.

Az állítás eszerint „egy személy szóbeli vagy írásbeli közlése vagy olyan hallgatóságos magatartása, amellyel a személy szándéka a közlés”.⁴¹ A kijelentő pedig „az a személy, aki az állítást teszi”.⁴²

A fenti definíciók egyik legfontosabb eleme a közlés. A közlés nem más, mint az állítás leszűkített változata, vagyis az állítások azon köre tartozik ide, amelyek szándékosak és amelyekkel az állító valamilyen információt akar kifejezni, kommunikálni.⁴³ A törvény a hallgatóságos magatartások kapcsán külön kiemeli a közlés céljának szükségességét az állító részéről, amellyel azt hangsúlyozza, hogy a közlést nem célzó magatartások a hearsay kategóriáján kívül esnek. Azt a hearsay szabályok alkalmazását megalapozó körülményt, hogy egy állítással a kijelentője valóban akart közölni valamilyen információt, annak a félnek kell bizonyítani, aki a bizonyíték bemutatása ellen tiltakozással él,⁴⁴ hiszen ezáltal a tiltakozó fél igazolhatja, hogy a bizonyítékként felhasználni kívánt állítás hearsay és emiatt - hacsak nem minősül kivételnek – el kell utasítani.

A definíció kapcsán érdemes megemlíteni a fogalom második tagmondatát, amely a bizonyítás céljával kapcsolatban szab feltételt. Ez alapján egy állítás nem minősül hearsay-nek, amennyiben azt nem abból a célból ajánlja fel a bizonyító fél, hogy azzal az állításban foglaltak valóságát bizonyítsa.

Ezt a kivételes szituációt szemlélteti például az az eset, amelyben egy rablás során a másod- és harmadrendű vádlottak azzal védekeznek, hogy nem voltak jelen az elkövetés színhelyén. A köztük lévő beszélgetésre nézve azonban, az őket halló tanú vallomást tehet akkor, ha a bizonyítás célja nem a beszélgetés során elhangzottak valóságának bizonyítása, hanem az, hogy a vádlottak egyáltalán ott voltak-e a helyszínen vagy sem. Vagyis, ha a tanú hallotta, ahogy az egyik vádlott azt mondta a másiknak: „ebből a pénzből veszek egy új telefont”, és a vád ezt az állítást nem annak bizonyítására kívánja felhasználni, hogy a vádlott a lopott pénzből valóban telefont akart venni, hanem annak igazolására, hogy a vádlottak a helyszínen jelen voltak, ezt a bizonyítékot - mivel az állítás nem hearsay - a hearsay szabályok alkalmazása nélkül elfogadhatónak kell nyilvánítani.

Ez a kitétel igen érdekes helyzetet is teremthet és visszaélések forrásává is válhat akkor, ha a fél bizonyítékát a hearsay-re vonatkozó szabályok értelmében elutasítják. Előfordulhat

⁴¹ FED. R. 801. a.

⁴² FED. R. 801. b.

⁴³ MUELLER. 2009. 730.

⁴⁴ MUELLER. 2009. 730.

ugyanis az a helyzet, hogy a fél csak látszólag kívánja az állítást más célból bemutatni, mint az abban foglaltak valóságának bizonyítása. Ekkor ugyanis a bizonyíték ugyanúgy bemutatásra kerül, a különbség csupán annyi, hogy a bíró hivatalból vagy az ellenérdekű fél kérelmére utasítja az esküdteket, hogy a bemutatott bizonyítékot annak céljára figyelemmel vegyék figyelembe. Arra azonban már többször utaltam, hogy az esküdtek számára szinte lehetetlen feladat elkülöníteni magukat a bemutatott bizonyítékoktól, hiszen ha a bizonyíték egyszer bemutatásra került, a következtetések levonása illetve a mérlegelés során önkéntelenül is figyelmen kívül fogják hagyni azt, hogy milyen célból is került sor a bizonyíték bemutatására.

A hearsay törvényi definíciója által megteremtett aggályos helyzetnek azonban a már jól ismert relevancia tesztje jelenthet gátat. Akkor ugyanis, ha az állítást más célra kívánja a fél felhasználni, mint az abban foglaltak bizonyítása, a szóban forgó bizonyíték bizonyító ereje - mint a relevancia egyik feltétele - csökkenhet és ez alapján viszont a bizonyíték elutasításra kerülhet.

A fentiek alapján világos tehát, hogy előfordulhatnak olyan állítások, amelyeket nem azért ajánl fel a vád vagy a védelem, hogy a benne foglaltak valóságát igazolják, hanem valamely más körülmény bizonyítására. Vannak azonban olyan állítások is, amelyek már természetüknél fogva, önmagukban alkalmatlanok tartalmuk valóságának bizonyítására, így ezek sem minősülnek hearsay állításoknak. A különbség tehát a két esetkör között az, hogy míg előbbi esetén a fél dönt úgy, hogy az állítást nem a benne foglaltak valóságtartalmának igazolására használja, addig utóbbi esetén ez a lehetőség eleve kizárt.

3. A hearsay tilalom indokai

A Federal Rules of Evidence főszabályként tiltja a hearsay állítások bizonyítását, elsősorban - ahogy arra már a téma bevezetésében utaltam - az eljárás adverzális jellege miatt. Ezen a vonalon haladva pedig részleteiben is megérthetjük, mely okok húzódnak meg a törvényi tilalom mögött. Az bizonyára ismeretes, hogy a kereszkérdezés az amerikai bizonyítási eljárás csúcspontja. Ha belegondolunk azonban abba, hogy egy hearsay állításról nyilatkozó tanú esetén nincs esély arra, hogy azt a személyt, akitől az állítás eredetileg származik az ellenérdekű fél kikérdezze, ezzel az eljárás alapjaiban „inog meg”, és rögtön létjogosultságot nyer a tilalom felállítása. A kereszkérdezés lényege ugyanis az, hogy a kérdező rávilágítson a vallomás hibáira vagy csapdáira és ezzel

megkérdőjelezze az abban foglaltak valóságát. A mondat második fele egyúttal magyarázattal szolgál arra is, hogy miért nem minősül hearsay-nek az olyan kijelentés, amely nem tartalma valóságának bizonyítására irányul. A magyarázat egyszerű: az ilyen állítás nem hiúsítja meg a keresztkérdezést. A keresztkérdezés lényege ugyanis az ilyen állítások esetén nem az, hogy a kérdező a vallomás igazságtartalmát boncolgassa, hanem az, hogy a tanú pontosan az elhangzottakat adja-e vissza vagy az, hogy egyáltalán elhangzott-e ilyen kijelentés. Mivel ezen kérdések megválaszolásához nincs szükség a kijelentőre, a keresztkérdezésnek semmi sem állja útját.

Azzal kapcsolatban, hogy melyek a hearsay bizonyítás legfőbb veszélyei, az amerikai szakirodalom négy fő körülményt említ meg. Így ide sorolható annak kockázata, hogy az eredeti kijelentő talán nem pontosan észlelte azt a körülményt, melyről a kijelentést tette, vagy arra nem pontosan vagy nem teljesen emlékezett vagy kijelentésében pusztán nem az igazat mondta vagy azt nem gondolta komolyan. De fennáll annak a veszélye is, hogy a tanú nem megfelelően adja tovább az állítást például azért, mert a kijelentés félreérthető volt.⁴⁵ Az eredeti kijelentő hiányában pedig ezen potenciális hibákra az eljárás során nem derülhet fény.

A fent említett okokon felül természetesen egyéb körülmények is szólhatnak a hearsay-bizonyítás ellen, amelyek akár egy laikus számára is nyilvánvalóak lehetnek. Ilyen körülmény például az, hogy a kijelentő nem eskü alatt tette az állítását vagy arról nem a bíróság illetve az esküdtszék „nyomasztó” jelenlétében kellett vallania. Az általános vélekedés ugyanis az, hogy ezen okok és az eljárás formalitása általában arra készítetik az embereket, hogy az igazat mondják, és minél pontosabban nyilatkozzanak az általuk észlelt körülményekről.⁴⁶

4. Kivételek a hearsay-tilalom alól

A hearsay-tilalom alóli kivételek szabályozását a törvény sajátos módon oldotta meg. Összesen három kategóriát állít fel a kivételek számára, a kivétel kifejezés azonban nem teljesen helytálló. Az első csoportba ugyanis olyan állítások tartoznak, amelyek valójában - a törvényi mentesség folytán - nem is minősülnek hearsay kijelentéseknek, így nem is kivételekről beszélünk. Ez magyarázza azt a körülményt is, hogy a törvény idevonatkozó

⁴⁵ MUELLER. 2009. 210.

⁴⁶ FENNER, MICHAEL G.: *The Hearsay Rule*. 2. kiad. Carolina Academic Press, Durham, 2009. 6-7.

rendelkezései nem a kivételek között, hanem a hearsay definícióját megállapító bekezdésben találhatóak meg.

Ezzel szemben a második és harmadik kategóriába tartozó állítások már valóban hearsay-nek minősülnek, s így esetükben a szó szoros értelmében vett kivételekről van szó.

4.1. Hearsay mentességek

A hearsay mentességek, ahogy azt fentebb említettem nem valódi kivételek. A törvény két nagy csoportot sorol ide, amelyek egyrészt a bizonyos korábbi állításokat, másrészt pedig az ellenérdekű fél kijelentéseit foglalják magukban. A törvény mindegyik csoporton belül további kategóriákat különböztet meg, melyek a következőkben kerülnek bemutatásra.

a. Bizonyos korábbi állítások

A bizonyos korábbi állítások alatt egyrészt a tanú korábbi kijelentéseit, másrészt pedig azonosításra vonatkozó közléseket kell érteni.

A tanú korábbi kijelentései között különbséget kell tenni a tekintetben, hogy azok jelenlegi vallomásával ellentétesek vagy azzal egyezők. Elsőként a korábbi ellentétes állítások részleteinek ismertetésére kerül sor.

„A common law szabályai szerint az ilyen kijelentéseket csak a célból lehetett felhasználni, hogy a tanú hitelességét kétségbe vonják az esküdszék előtt”.^{47 48} Azáltal viszont, hogy a Federal Rules of Evidence ezeket a kijelentéseket a mentességek közé sorolta, megteremtette annak a lehetőségét, hogy az ilyen állításokat a bennük foglaltak valóságának bizonyítására is fel lehessen használni. Ennek azonban különböző feltételei vannak. A feltételek egy része a tanúhoz, másik része pedig a korábbi ellentétes állításhoz kapcsolódik. A kiindulópont az, hogy a kijelentést tevő személy és a tanú személye megegyezik. Ezen felül fenn kell állni annak a lehetőségnek, hogy a tanút kereszkérdezésnek vetik alá, így például ha a tanú mentességre hivatkozva tagadja meg a kereszkérdezést, a hearsay mentesség szabályai nem alkalmazhatóak. Magára az állításra nézve - azon felül, hogy az meg kell, hogy előzze a kijelentő tanúvallomását – a törvény

⁴⁷ GIANELLI, 2009. 457.

⁴⁸ Ekkor ugyanis nem valamely tény bizonyítása a cél, így a kijelentés a hearsay definíciója miatt egyébként sem minősülne hearsay-nek.

megállapítja, hogy annak eskü alatt, a hamis vallomástétel következményeinek kilátásba helyezése mellett egy korábbi tárgyaláson vagy más hasonlóan formális eljárás során kell elhangoznia.

Az ellentétes kijelentésekkel szemben a korábbi egyező állítások általában nem bírnak különösebb jelentőséggel, hiszen nem sok értelme van olyan bizonyítékok felsorakoztatásának, amelyek egyébként is a tanú vallomását támasztják alá, így az ilyen állításokat a bíró arra tekintettel is elutasíthatja, hogy az attól várható bizonyító erő oly csekély, hogy azt ellensúlyozza az eljárás ésszerű időn belül történő befejezéséhez fűződő érdek. Azt azonban korábban már említettem, hogy egy bizonyíték bizonyító ereje nagy mértékben függ attól, hogy mi a bizonyítás célja. Így ha valamilyen körülmény folytán a bizonyítandó tárgy megváltozik, a bizonyítási erő növekedhet és a bizonyításban rejlő veszélyek sem indokolhatják a kizárását. Éppen ez az az esetkör, amelyről ez a mentesség rendelkezni kíván. Így ha a tanú ellen olyan vádakhoz hoz fel az ellenérdekű fél, hogy az csupán „fabrikáció”⁴⁹ vagy valamilyen helytelen befolyásolás illetőleg motívum eredménye, értelmet nyer a tanú korábbi egyező állítását a megkérdőjelezett állítással szemben annak bizonyítására felhozni, hogy az ellenérdekű fél vádjai alaptalanok. Ennek azonban további feltétele, hogy a korábbi egyező kijelentés időben megelőzze annak az állítólagos körülménynek a megtörténtét, kialakulását (helytelen befolyásolás, motívum), amelyre az ellenérdekű fél a tárgyaláson tett vallomás aggályos voltát vezeti vissza. A fentieket szemlélteti az az eset, amelyben egy személy pénzt ígér a tanúnak, hogy annak vallomását befolyásolja. Ez alapján az ügyész kétségbe vonhatja a tanú hitelességét, azonban ha az ígéretet megelőzően a tanú már egyébként is tett a vallomással megegyező kijelentést, e korábbi egyező állítás bizonyítékként felhasználható arra, hogy az ügyész lépését megcáfolja.

Az azonosításra⁵⁰ vonatkozó állításokra a törvény csupán egyetlen feltételt állít, mégpedig azt, hogy a kijelentő személy keresztkérdezés alanya lehessen. Nem követelmény azonban az, hogy az azonosításra vonatkozó kijelentés bíróságon hangozzon el vagy az, hogy a kérdéses kijelentés mellett legyen egy újabb is, s így a két állítás összevethető legyen.⁵¹ Az

⁴⁹ FED. R. 801. (d) (1) (B).

⁵⁰ Általában a vádlott azonosítására vonatkozó kijelentésekről van szó.

⁵¹ A Federal Rules of Evidence hatályba lépése előtt ugyanis ez feltételként szerepelt, így az azonosításra vonatkozó korábbi állítás csak az újabb állítás cáfolására vagy erősítésére volt felhasználható. GIANELLI. 2009. 461.

ide vonatkozó mentesség abban is különbözik a tanú korábbi állításaitól, hogy ebben az esetben az sem feltétel, hogy a kijelentést tevő és az arról bíróságon nyilatkozó tanú személye megegyezzen. (Például a sértett felismerésre bemutatás során azonosította a támadóját, de azt a tárgyaláson nem ismeri fel, mivel azóta a vádlott hajviselete megváltozott. Ekkor a felismerésre bemutatásnál jelen lévő rendőrtiszt nyilatkozhat a sértett korábbi azonosításáról.)

b. Az ellenérdekű fél kijelentései

A következőkben a hearsay mentességek másik nagy kategóriájáról, azaz az ellenérdekű fél kijelentéseiről esik szó.

A hearsay állítások tilalmát magyarázó részben korábban kifejtésre került, hogy milyen okok indokolják a kizárást. Ezek között az egyik legjelentősebb volt az, hogy a hearsay állítások esetén nincs lehetőség a kijelentő keresztkérdezésére. Ha belegondolunk ez a veszély azonban nem fenyeget akkor, ha az állítás magától a másik féltől származik. A mentesség ezen körének további jellemzője, hogy az amerikai bizonyítás két alapvető jelentőségű szabályának érvényesülésétől is eltekint.⁵² Így a szabályozás nem követeli meg, hogy a kijelentés tevője, azaz az ellenérdekű fél az állítását saját észlelésére alapítsa, másrészt pedig az is megengedett, hogy a kijelentés véleményt tartalmazzon.

A törvény összesen öt csoportba sorolja a mentességet élvező állításokat, amelyek közül a büntetőjogi szempontból jelentőséget élvező esetek kerülnek bemutatásra.

Az ellenérdekű fél személyes beismerése említhető elsőként, amelynek lényege, hogy a bizonyító fél az ellenérdekű fél olyan korábbi állítását kívánja felhasználni, amely „ellentétes a kijelentést tevő fél pozíciójával.”⁵³ Ugyanakkor azt fontos kiemelni, hogy ez az ellentét nem kell, hogy a kijelentés elhangzásának idején is fennálljon. Ez a helyzet állhat elő például akkor, ha a gyanúsított azt állítja, hogy az elkövetés napján nem tartózkodott abban a városban, ahol a cselekményt elkövették (San Diego), hanem Las Vegasban volt. Ugyanez az állítás, amely ebben az ügyben nyilvánvalóan a terhelt érdekeivel összhangban állt, egy másik ügyben ellentétes lehet a pozíciójával akkor, ha egy

⁵² Firsthand Knowledge Rule, Opinion Rule, FED. R. 602, 701.

⁵³ GIANELLI. 2009. 464.

másik cselekménnyel is megvádolják, amelyet ott és azon a napon követtek el, ahol és amikor a vádlott volt.

A szabályozásból következik, hogy magában foglalja a hétköznapi, nem formális szituációkban tett kijelentéseket ugyanúgy, mint a formális eljárás keretei között tett beismerő vallomást.

Problémát vethet fel a mentesség megállapítása akkor, ha az ügyben több vádlott szerepel. Akkor ugyanis, ha az egyik vádlott önmagára nézve valamilyen terhelő állítást tesz, de az állítás egy másik vádlottat is érint és a kijelentést tevő vádlott nem kíván tanúskodni, kérdéses, hogy ez az állítás a másik vádlott vonatkozásában is mentességet élvez-e s így a bizonyítás során felhasználható-e. A Legfelsőbb Bíróság a Bruton-ügyben döntötte el a kérdést akképpen, hogy a kijelentés azzal a vádlottal szemben akitől az származik felhasználható, a másik vádlott vonatkozásában pedig utasítani kell az esküdteket, hogy az állítás csak a megfelelő személlyel szemben mérlegelhető bizonyítékként, vagy amennyiben az lehetséges az állítást úgy kell előadni, hogy az a másik vádlottra történő utalásokat ne tartalmazza.

A második csoportba azok a kijelentések tartoznak, amelyeket valójában nem az ellenérdekű fél tett, de azt elfogadta. Felmerülhet a kérdés, hogy hallgatással el lehet-e fogadni egy állítást? Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának joggyakorlata⁵⁴ tartalmaz erre vonatkozóan iránymutatást, amely szerint abban az esetben minősül a hallgatás elfogadásnak, ha a „körülmények alapján természetes lenne az állítás tagadása vagy korrigálása.”⁵⁵

Büntetőügyekben viszont még aggályosabb lehet a hallgatás megítélése. A vádlott ugyanis sokszor az ún. Miranda-figyelmeztetés miatt dönt úgy, hogy nem szólal meg vagy azért, mert védőjétől ezt a tanácsot kapja. Pontosan emiatt állapította meg a Legfelsőbb Bíróság a hallgatás csekély bizonyító erejét a Hale v. United States ügyben.⁵⁶

A harmadik csoportba szintén olyan állítások tartoznak, amelyek nem közvetlenül az ellenérdekű féltől származnak, viszont ő jogosította fel azt a személyt a megszólalásra, aki a kijelentést tette. Ha a kijelentő viszont nem volt kifejezetten megbízva azzal, hogy bizonyos kérdésekben nyilatkozzon, a szabály nem alkalmazható.

⁵⁴ Beckham v. United States

⁵⁵ GIANELLI. 2009. 467.

⁵⁶ GIANELLI. 2009. 467.

Ezen a vonalon haladva teremtette meg a jogalkotó a negyedik csoportot, amely a kifejezett nyilatkozattételi jogosultság hiánya ellenére is lehetővé teszi az állítás mentességben való részesítését, amennyiben a kijelentő az ellenérdekű fél „megbízottja”⁵⁷ vagy „munkavállalója,” és az állítást a köztük lévő jogviszony tárgyával kapcsolatban, annak fennállása alatt teszi. Ide tartozhatnak például az ügyvédek állításai, amennyiben kifejezetten nem voltak felhatalmazva arra, hogy az ügyel kapcsolatban beszéljenek.

Az utolsó kategóriában olyan állítások kaptak helyet, amelyek annak a bünszövetségnek valamely tagjától származnak, amelynek a vádlott tagja volt. Ahhoz azonban, hogy az ezen rendelkezés által megteremtett mentességet alkalmazni lehessen, az állítás három feltételnek is meg kell, hogy feleljen. Egyrészt az állításnak a bünszövetség fennállása alatt kell elhangoznia, e kérdésben pedig a bíró előzetes döntéshozatal körében foglal állást. Ha az állítás akkor hangzott el, „amikor már célját elérte, de a szövetség még lépéseket tesz a lebukás elkerülése végett, a kijelentés bizonyítékként nem lesz felhasználható.”⁵⁸ Az állítás időpontjára nézve az is irányadó, hogy akkor a vádlottnak is jelen kellett lennie, attól a kivételtől eltekintve, amikor is a vádlott később csatlakozott a bünszövetséghez, s így a bünszövetségben korábban elhangzott kijelentéseket hallgatólagosan fogadta el.⁵⁹ Utolsóként pedig azt kell megjegyezni, hogy az állítás elfogadásának feltétele az is, hogy azt a kijelentő a bünszövetség „előmozdítása”⁶⁰ érdekében tegye.

A mentességekre vonatkozó szabályozás zárásaként kiemelném azt az érdekességet, hogy az ellenérdekű fél állításával történő bizonyítás sikeressége nagymértékben függhet attól, hogy mikor kívánja azt bemutatni a bizonyító fél. Ha ugyanis a bizonyító fél már azelőtt felfedi bizonyítékát, hogy az ellenérdekű fél „egyenes” kérdésére sor került volna, az ellenérdekű fél a bizonyítéknak megfelelően módosíthat vallomását. Emiatt érdemes a vallomást kívánni, s ha az ellentétes a birtokukban lévő állítással, eredményesebben használhatják fel egyrészt a fél szavahihetőségének megkérdőjelezésére, másrészt pedig a benne foglaltak valóságának bizonyítására.⁶¹

⁵⁷ FED. R. 801. (d) (2) (D).

⁵⁸ GIANELLI. 2009. 475.

⁵⁹ GIANELLI. 2009. 474.

⁶⁰ FED. R. 801. (d) (2) (E).

⁶¹ LILLY. 2009. 179.

4.2. A valódi hearsay kivételek

A dolgozat következő részében a hearsay állítások alóli valódi kivételek kerülnek ismertetésre. Ezeket a törvény három helyütt szabályozza, mivel az egyes kivétel csoportok bizonyos szempontból jól elkülöníthetőek a többitől. A megkülönböztetés alapja két nagy csoport vonatkozásában az a körülmény, hogy míg az egyik csoportnál közömbös az, hogy a kijelentő személy tanúként elérhető-e vagy sem, addig a második csoport kivételei csak akkor alkalmazhatóak, ha valamilyen okból kifolyólag a kijelentő tanúként nem érhető el. A harmadik csoportba valójában csak egy általános jellegű kivétel tartozik, amelynek célja, hogy biztosítsa az olyan állítások bizonyíthatóságát is, amelyek egy specifikus kivétel alá sem sorolhatóak.

A törvény összesen huszonkilenc kivételt szabályoz, így a dolgozat kereteinek megfelelően csak a legfontosabb illetve legszembetűnőbb kivételek kerülnek részletezésre.

a. A kijelentő elérhetőségétől független kivételek

Elsőként azokról az állításokról lesz szó, amelyek a kijelentő elérhetőségétől függetlenül kivételt képezhetnek. Ezen kijelentések kivételek közötti létjogosultságát mindegyik esetben valamilyen különleges körülmény fennállta indokolja. Ilyen körülmény lehet például az észlelt dolog és az arról tett kijelentés közötti idő rövideége, a kijelentő motívuma arra, hogy igazat mondjon vagy az elkövető mentális állapota, amely valószínűtlenné teszi azt, hogy a kijelentő hazudott.

A törvény az elsők között említi azokat a kivételek, amelyek spontaneitásuk révén kapcsolódnak össze. Mindegyikükre igaz, hogy a kijelentés tételekor olyan körülmények álltak fenn, amelyek csökkentik annak esélyét, hogy a kijelentő akár rosszul emlékezzen a történetekre, akár szándékosan nyilatkozzon azokról megtévesztően. Az egyik csoport az „érzéki benyomás” míg a másik az „izgatott megnyilatkozás” néven került be a kivételek közé.

Az „érzéki benyomásként” titulált kivételek esetén arról van szó, hogy a kérdéses állítás egy bizonyos eseményt vagy állapotot ír le illetve magyaráz, és akkor vagy közvetlenül az után tették, hogy azt a kijelentője észlelte.⁶² A törvény meghatározásából adódik, hogy a

⁶² FED. R. 803. (1).

legfontosabb tényezőt az idő játssza annak eldöntésénél, hogy az állítás kivételnek minősülhet-e a rendelkezés alapján vagy sem. Az észlelés és a kijelentés közötti időtartam rövideje zárhatja ki ugyanis azokat a veszélyeket, amelyek a hearsay tilalmat általában indokolják. Az észlelés pedig arra utal, hogy a korábban hivatkozott, általánosan érvényesülő szabály, amely a tanúvallomásokkal szemben azt a követelményt támasztja, hogy a tanú csak arról nyilatkozzon, amelyről közvetlen tudomása van, ebben az esetben maximálisan érvényesül.

Mivel az állítás szubjektív természetű és az eseményekről az elsődleges benyomást „rögzíti”, (pl. „mérget vennék rá, hogy ez a kocsis vagy százszal jön”) fennáll a veszélye annak, hogy a kijelentő nem pontosan méri fel a helyzetet. Ezt a problémát oldhatja az a körülmény, hogy a legtöbb esetben az eseményt észlelő személy kijelentését más személyek jelenlétében teszi, akik szintén láthatják illetőleg hallhatják az eseményeket. Itt kell azonban megjegyezni, hogy ez nem feltétele a kivételnek, csupán erősítheti vagy gyengítheti a bizonyítékot, amennyiben az annak alapjául szolgáló eseményről másoknak is van közvetlen tudomása.

Annak eldöntéséhez, hogy a szóban forgó állítás kivételként minősül-e, a bírónak a fenti körülményeket mérlegelnie kell. Ezekről a kérdésekről a bíró előzetesen dönt, mégpedig olyan bizonyítékok bevonásával, amelyek ezeket a körülményeket igazolni tudják. Erre a kijelentés önmagában is alkalmas lehet, de arra is lehetőség van, hogy újabb bizonyíték kerüljön bemutatásra. Az esküdtek feladata „csupán” annyi marad, hogy a bizonyítékként bemutatott állításból levonja a megfelelő következtetéseket.⁶³

A spontán kijelentések másik csoportjába az „izgatott megnyilatkozások” tartoznak. Ezek olyan állítások, amelyek egy kezdődő eseményhez vagy állapothoz kapcsolódnak és ezen esemény vagy állapot által kiváltott stressz okozta izgalom hatása alatt hangoztak el.⁶⁴ (pl.: „Óh, Istenem ütközni fogunk!”) Az előbbi kategóriával szemben ugyan mutat némi hasonlóságot, a lényegi különbség azonban az, hogy itt nem az eltelt időn, hanem az esemény által kiváltott izgatott állapotban van a hangsúly. Ebben az esetben ez az a tényező, amely képes a hearsay bizonyítás veszélyeit kiküszöbölni. A megváltozott mentális állapot elsőbbségét igazolja az az eset is, amelyben a kómába esett sértett 5 nap elteltével tért magához és ekkor tett bizonyos állításokat a bűncselekménnyel kapcsolatban. A kijelentést az eltelt idő ellenére ezen kivétel alatt fogadta el a bíróság, mivel egyértelmű volt, hogy a

⁶³ LILLY. 2009. 198.

⁶⁴ FED. R. 803. (2).

sértett az állítás tételekor még mindig (újra) az események hatása alatt állt. Eltérés van ezen felül abban is, hogy míg az „érzéki benyomások” esetén a kijelentés az eseményt le kell, hogy írja (magyarázza), addig az „izgatott megnyilatkozások” esetén elegendő az is, ha csak kapcsolódik az észlelt eseményhez.⁶⁵ Az azonban itt is kitétel, hogy a kijelentő első kézből szerezzen tudomást az eseményekről.

Ezen kivétel esetén is elmondható az, hogy a bíró számára önmagában a kijelentés is elegendő bizonyító erővel rendelkezhet annak eldöntésekor, hogy az állítás teljesíti-e a kivételként való elfogadás feltételeit.

A következőkben az a hearsay kivétel kerül bemutatásra, amely esetén már nem a spontaneitás a jellemző, hanem a kijelentő és az állítás között fennálló kapcsolat, amely azáltal válik különlegessé, hogy a kijelentés által leírt állapotot más személy nem képes érzékelni. Így az ide tartozó kivétel egy olyan kijelentés, amely egy akkor fennálló mentális, érzelmi vagy fizikai állapotot ír le. Fontos kiemelni azt, hogy az előbbi állapotokra vonatkozó állítások lehetnek tényállítások vagy érzelmi megnyilvánulások. Utóbbi egyszerűbb eset, mert ha a kijelentő azt mondja, hogy „jól érzem magam”, az elfogadható a kijelentésben foglaltak valóságának bizonyítására, azaz arra, hogy a kijelentő valóban jól érezte magát. Ennél összetettebb a tényállítások kivételként való elfogadhatósága. Ezekből ugyanis két dologra is következtetni lehet: egyrészt arra, amit a kijelentő hisz, másrészt arra, hogy a tény igaz-e. A mentális állapotra vonatkozó tényállítás kivétele azonban csak annak bizonyítására használható fel, hogy a kijelentő azt hitte, hogy a tény igaz, annak eldöntésére azonban nem, hogy a tény valójában igaz-e.⁶⁶ Így az a kijelentés, hogy „tegnap hallottam egy robbanást” nem lenne elfogadható, ha a cél annak bizonyítása, hogy a kijelentő valóban robbanást hallott, elfogadható azonban annak igazolására, hogy az állítás pillanatában a kijelentő azt hitte, hogy robbanást hallott.

A mentális, érzelmi és fizikai állapot alatt a törvény többek között olyan szubjektív körülményeket ért, mint a szándék, terv, motívum vagy fájdalom, kiemeli azonban, hogy nem tartoznak ide olyan állítások,⁶⁷ amelyek egy múltbéli tényre vonatkozó emlékből, vagy hitből származnak. Ez a rendelkezés egyszerűbben szólva engedélyezi, hogy például egy tervre vonatkozó kijelentésből - „Holnap Washingtonba utazom.” - a tényfeltáró személyek arra vonatkozólag vonjanak le következtetést, hogy a kijelentőnek volt-e ilyen

⁶⁵ LILLY. 2009. 199.

⁶⁶ BEST. 2009. 110.

⁶⁷ A törvény négy kivételt ebben az esetben is megállapít. FED. R. 803. (3).

terve, és azt véghezvitte-e. Ha azonban a kijelentés a múltra vonatkozik és ezáltal egy emlékből táplálkozik, - „Tegnap Washingtonba utaztam.” - az állítás bizonyítékként nem használható fel.⁶⁸ A „nyakatekert” szabályozás mögött az az indok húzódhat, hogy bár egy múltra vonatkozó állításnak nyilvánvalóan nagyobb a bizonyító ereje, az emlékek esetében hiányzik az a „természetes szkepticizmus”, amellyel az ember egy tervet szemlél és ezáltal az esküdtek túlértékelnék az emlékre vonatkozó állítás bizonyító erejét annak megítélésénél, hogy az valóban megtörtént-e vagy sem.⁶⁹

Ahogy azt fentebb említettem, a törvény a hiten alapuló állításokat is kizárja az alkalmazás köréből. Ennek pedig az lehet az oka, hogy az ilyen állítások a kijelentő saját érzéseinek, mentális állapotának bizonyítására kerültek a kivételek közé és nem azért, hogy valaki más vonatkozásában vonjanak le belőle az esküdtek következtetéseket.⁷⁰ Így a feleség azon kijelentése, hogy „Félek a férjemtől, mert meg akar ölni”, csak abban a részben fogadható el, hogy a feleség fél, mivel az önmaga mentális állapotára vonatkozik, az a rész azonban, amelyben a feleség azt hiszi, hogy a férje meg akarja ölni nem fogadható el annak ellenére, hogy a jövőre vonatkozik, mivel valaki más magatartását érinti.⁷¹

A mások magatartását is érintő állítások kapcsán több lehetőség is rendelkezésre áll az eljáró bíró illetve a bizonyítani kívánó fél számára. Egyrészt, ha a kívülálló személy vonatkozásában az állításban elhangzottakat más bizonyítékkal is alátámasztják, a teljes állítás elfogadható. Másrészt lehetőség van arra is, hogy az állítás ilyen szempontból kérdéses részeit a bizonyítás során kihagyják. A harmadik opció pedig a már jól ismert bírói instrukció, mely alapján az esküdtek a bizonyítékot csak a kijelentő vonatkozásában vehetik figyelembe.

Ahogy azt korábban említettem a törvény számos kivételt tartalmaz ebben a kategóriában, mindegyik kimerítő bemutatására a dolgozat keretei között azonban nem kerülhet sor. Így a fenti esetek részletes bemutatásán túl csak említésszerűen emelném ki a kivételek közül az üzleti dokumentumok illetve az állami dokumentumok bizonyos fajtáit,⁷² a húsz év vagy

⁶⁸ A szabályozás mögött két precedens jellegű ügy áll, melyek több évtizedes megállapításait a törvény szövegezői beemelték a kivételek közé. A Hillmon-doktrína (Mutual Life ins. Co. v. Hillmon) ugyanis már 1892-ben kimondta, hogy a kijelentő szándékára vonatkozó állítás bizonyítékul szolgálhat a jövőre nézve, vagyis arra, hogy a kijelentő később valóban a szándékának megfelelően cselekedett-e. A Shepard v. United States ügyben elutasította viszont a Legfelsőbb Bíróság a doktrína kiterjesztését a múltbeli cselekmények bizonyítása vonatkozásában. MUELLER. 2009. 852.

⁶⁹ MUELLER. 2009. 111.

⁷⁰ Hasonló jellegű probléma a hearsay-mentességek kapcsán is felmerült korábban.

⁷¹ FENNER. 2009. 177.

⁷² FED. R. 803.(6) (7).

annál korábban keletkezett autentikus dokumentumokat,⁷³ az orvosi diagnózis vagy kezelés céljából tett állításokat,⁷⁴ bizonyos tudományterületeket érintő, nyilvánosságra hozott tanulmányokban szereplő állításokat⁷⁵ valamint a büntetőügyekben hozott marasztaló ítéleteket.⁷⁶

b. Kivételek a kijelentő személy elérhetetlensége esetén

A dolgozat a következőkben a hearsay kivételek másik nagy kategóriájával foglalkozik, amikor is a kivételek közös jellemzője, hogy a kijelentő személy tanúként nem érhető el. Mielőtt rátérnék a részletekre, elsősorban azt kell tisztázni, hogy mit jelent a tanú elérhetetlensége. A törvény erre vonatkozóan támpontot nyújt, mivel a leggyakrabban előforduló eseteket kiemeli, ez a felsorolás azonban nem taxatív.

Az első esetkör az, amikor a kijelentő valamely vallomástételi mentességre hivatkozik. Amennyiben a mentességre való hivatkozás alapos, az elérhetetlenség minden további nélkül megállapítható. Az elérhetetlenség azonban akkor is fennáll, ha a kijelentő jogosulatlanul tagadja meg a vallomástételt. Emiatt nyilvánvalóan az eljáró bíró a megfelelő szankcióval is sújthatja a kijelentőt, ez azonban nem előfeltétele az elérhetetlenség megállapításának.⁷⁷

A kijelentő arra való hivatkozása, hogy nem tud visszaemlékezni a kérdéses tényre vagy körülményre, szintén az elérhetetlenség fennállását alapozhatja meg. Erről a körülményről azonban tanúskodnia kell, így a bírónak lehetősége van a tanút „szemrevételezni” és állítását kétsége vonni.

Az elérhetetlenség legnyilvánvalóbb oka a kijelentő halála, de megalapozhatja azt fizikai vagy mentális betegsége is.

Az eddig felsoroltak olyan példák voltak, amelyek bármely később ismertetésre kerülő kivétel esetén (korábbi vallomás, haldokló kijelentései, érdekellentétes kijelentés, családra vonatkozó kijelentések) alkalmasak az elérhetetlenség megállapítására. Az az elérhetetlenséget megalapozó ok azonban, amely szerint a bizonyítani kívánó fél képtelen elérni azt, hogy a kijelentő személy a tárgyaláson megjelenjen, - mert az ismeretlen helyen tartózkodik vagy nem áll a bíróság hatásköre/illetékessége alatt - önmagában csupán a

⁷³ FED. R. 803.(16).

⁷⁴ FED. R. 803.(4).

⁷⁵ FED. R. 803.(18).

⁷⁶ FED. R. 803.(22).

⁷⁷ GIANELLI. 2009. 524.

korábbi vallomások kivétele esetén szolgálhat az elérhetetlenség alapjául. A többi kivétel esetén a fizikai meg nem jelenésen kívül az is feltétel, hogy olyan vallomás se álljon rendelkezésre, amelyet a kijelentő tett arról a körülményről, amelyről egyébként tanúként hallgatták volna meg.⁷⁸

Az elérhetőség kapcsán hangsúlyozni kell, hogy a törvény nem tekinti elérhetetlennek az olyan kijelentőt, akinek tanúkénti meghallgatását a hearsay állítással bizonyítani kívánó fél felróhatóan akadályozza.

Elsőként az az esetkör kerül bemutatásra, amelynek talán legerősebb a létjogosultsága a hearsay kivételek között. Ez a kivétel a korábbi vallomás. Korábban már említésre került, hogy a hearsay állítások általános tilalmát elsősorban a keresztkérdezés lehetőségének hiánya indokolja. Azok az állítások viszont, amelyeket korábbi vallomások tartalmaznak, eskü alatt születtek és akkor a keresztkérdezés lehetősége is fennállt, így nem kell tartani azoktól a veszélyektől, amelyekhez a keresztkérdezés hiánya vezethet.

A kivétel alkalmazásának feltétele, hogy a korábbi vallomás egy másik tárgyaláson vagy egyéb meghallgatáson hangozzon el, kivéve a „nagy esküdtszék”⁷⁹ eljárását, amennyiben a korábbi vallomást büntetőügyben a vádlott ellen kívánják felhasználni.⁸⁰

A keresztkérdezés kapcsán a törvény egy „tágító” és egy „szűkítő” rendelkezést tartalmaz. Előbbi arra vonatkozik, hogy a korábbi eljárásban a keresztkérdezés kapcsán elegendő, ha annak elvi lehetősége fennállt, így nem kizáró ok az, ha akkor pertaktikai szempontból a keresztkérdezést mellőzték a felek.⁸¹

Szűkíti viszont a kivétel alkalmazását az a kitétel, hogy a keresztkérdezés motívuma hasonló kell, hogy legyen ahhoz a motívumhoz, amely a keresztkérdezést azon a tárgyaláson indokolná, amelyen a hearsay állítást fel kívánják használni.⁸² A hasonló motívum hallgatólágosan az eljárások tárgyának hasonlóságát kívánja meg.

⁷⁸ A megkülönböztetés magától értetődik, hiszen ha a bizonyító fél a korábbi vallomások kivétele alatt kíván egy állítást bizonyítani, a korábbi vallomás nyilvánvalóan létezik, így azt nem lehet feltételül szabni a kivétel alkalmazásának.

⁷⁹ Grand jury: Előzetes eljárási forma, amelyen az esküdtek nagyobb számmal vesznek részt, célja pedig a vádemelésről való döntés. DRESSLER. 2002. 10-11.

⁸⁰ A kizárást az indokolja, hogy ebben az eljárásban nincs lehetőség a keresztkérdezésre.

⁸¹ GIANELLI. 2009. 527.

⁸² Ezzel a jogalkotó azt a szituációt kívánja megelőzni, amelyben a fél azért nem kívánt a korábbi tárgyaláson a keresztkérdezés lehetőségével élni, mert például a tanú vallomása nem volt jelentős a korábbi perben. A későbbi tárgyaláson azonban a tanú vallomásának jelentősége felértékelődhet, s mivel a tanú elérhetetlensége folytán ekkor már nincs lehetőség a keresztkérdezésre, nem lenne fair a korábbi vallomást a féllel szemben felhasználni. BEST. 2009. 130.

A következő kivétel a haldokló kijelentéseit foglalja magában, amelynek lényege, hogy a kijelentő az állítást akkor teszi, amikor biztos abban, hogy halála hamarosan be fog következni és az a halál okával vagy körülményeivel kapcsolatos. Amennyiben az állítás az utóbbi feltételnek nem is felel meg, az esetek többségében az „izgatott megnyilatkozások” kivétele alatt mégis elfogadhatóvá nyilvánítható.

Fontos azt is kiemelni, hogy a kijelentő halálának nem feltétlenül kell bekövetkeznie, ekkor azonban valamely más okra hivatkozva kell a kijelentő elérhetetlenségét bizonyítani.⁸³

Az is szót érdemel, hogy a kijelentőnek személyes tudomása kell hogy legyen arról a tényről, amelyről nyilatkozik. Így például, ha a hátba lőtt kijelentőnek az állítása az elkövető azonosítására vonatkozik, az azonban később megállapításra kerül, hogy az elkövetőt a sértett nem észlelhette s így az állítása csupán feltételezésen alapult, a bizonyítékot el kell utasítani.⁸⁴

A kivétel polgári ügyekben korlátlanul, büntetőügyekben azonban csak akkor alkalmazható, ha az eljárás tárgya emberölés.

A haldokló állításainak kivételek közötti elhelyezése egyébként egy szakrális jellegű meggyőződésre vezethető vissza, amely szerint a haldokló ember nem hazudik.

A harmadik kivétel az úgynevezett „érdekellentétes állítás”. Már előljáróban fontos megjegyezni, hogy ez a kivétel nem azonos a már korábban ismertetett mentességgel (ellenérdekű fél kijelentései), amely több ponton is különbözik a következőkben bemutatásra kerülő kivételtől. Az érdekellenes állítás alkalmazásának feltétele ugyanis, hogy a kijelentő ne legyen elérhető szemben a másik kivétellel, ahol ez nem kitétel. Különbség az is, hogy a kijelentő személy lehet a felektől különböző személy is és az ilyen állítás bárkivel szemben felhasználható, míg az ellenérdekű fél kijelentései csak meghatározott személyek vonatkozásában szolgálhat bizonyítékkul. A két kivétel abban is eltér, hogy az érdekellenes állításnak már annak elhangzásakor ellentétben kell állnia a kijelentő érdekeivel, hiszen épp ez alapozza meg az állítás kivételként történő szabályozását. A vélelem ugyanis az, hogy egy ember sem tesz érdekeivel ellentétes kijelentéseket, kivéve ha azok megfelelnek a valóságnak. A common law szabályai szerint egyébként az állításnak a kijelentő pénzügyi vagy tulajdonosi érdekeivel kellett ellentétben

⁸³ Ha ugyanis a kijelentő nem hal meg, és más elérhetetlenségi ok sem áll fenn, az itt bemutatott szabályok nyilvánvalóan nem alkalmazhatóak.

⁸⁴ MUELLER. 2009. 965.

állnia kizárva ezzel a kivétel alkalmazási köréből azokat az állításokat, amelyek a kijelentő büntetőjogi érdekeivel álltak ellentétben. Ennek oka az a feltevés volt, hogy az állítás a vádlott felmentéséhez vezetne, ha egy másik személy, azaz a kijelentő bűnösnek vallja magát abban a cselekményben, amellyel a vádlottat vádolják, majd eltűnik. Ekkor ugyanis a vádlottat fel kell menteni, a kétszeres értékelés tilalma miatt pedig az ügy újratárgyalására sem lesz később lehetőség.⁸⁵

A törvény a common law mintát csak részben követte, ugyanis a kivételek körébe vonta a büntetőjogi érdekek ellen szóló állításokat is. Ugyanakkor a common law szabályozás érveit is szem előtt tartotta, így egy extra feltételt szabott arra az esetre, ha a büntetőjogi szempontból érdekellenes állítást a vádlott felmentése érdekében kívánták felhasználni. Így a szabályozás megköveteli, hogy az állítás körülményei is az állításban foglaltakat igazolják. Ennek eldöntéséhez a bíró olyan körülményeket vesz figyelembe, minthogy „a kijelentő a kijelentés elhangzását megelőzően tett-e beismerő vallomást..., mi motiválta a kijelentőt az állítás kijelentésében illetve volt-e oka hazudni, állítását azóta megismételte-e..., kik előtt vagy kikhez intézte az állítást, a vádlott és a kijelentő viszonyát, és más bizonyítékok természetét illetve erősségét, amelyek relevánsak a kérdéses magatartás megítélésénél”.⁸⁶

A kivételek között szerepelnek még a kijelentő személyes vagy családi vonatkozású állításai is, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy a kijelentőnek volt-e személyes tudomása arról,⁸⁷ amire nézve nyilatkozott.

4.3. Kivételek vs. a vádlott konfrontálódáshoz való joga

A kivételek és egyben a hearsay fejezet zárásaként egy alkotmányjogi problémát említenék meg, amelyet a hearsay kivételek és a vádlottnak azon alkotmányos jogának konfliktusa okoz, amely szerint a vádlott jogosult az ellene tanúskodó személlyel konfrontálódni.⁸⁸ Mivel a tárgyalótermen kívüli állítások nagy részénél nem lehet a kijelentőt keresztkérdezésnek alávetni, az alkotmány szó szerinti értelmezése esetén mindenképpen

⁸⁵ GIANELLI. 2009. 536.

⁸⁶ GIANELLI. 2009. 537.

⁸⁷ A személyes tudomás általános feltételétől abban az esetben tekint el a törvény, ha a kijelentő az állításában érintett személy rokona volt vagy egyébként olyan közeli kapcsolatot ápolott vele, hogy valószínűsíthető az, hogy kellően pontos információkkal rendelkezett a személyről.

⁸⁸ A kifejezés alatt egyrészt a fizikai értelemben vett szembesülést, másrészt pedig a keresztkérdezés lehetőségét kell érteni.

sérülne a vádlott joga. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a Crowford v. Washinton ügyben a konfliktust azáltal oldotta fel, hogy a vádlott konfrontálódáshoz való jogának megszorító értelmezését fogadta el, amely szerint a vádlott joga csupán azokra az esetekre terjed ki, amikor is a vallomás tárgyaláson vagy más hasonló meghallgatáson hangzik el.⁸⁹

⁸⁹ BEST. 2009. 135.

V. Összegzés

A bevezetésben utaltam arra, hogy a dolgozat keretei között nem lehetséges, hogy az Egyesült Államokban érvényesülő bizonyítási rendszer teljes egészében bemutatásra kerüljön. Két sarkalatos intézményének, vagyis a relevancia és a hearsay-állítások szabályainak mélyreható megismerése mindazonáltal lehetővé teszi, hogy a magyar eljáráshoz viszonyítva levonjam a kutatás konzekvenciáit.

Formai szempontból elsőként azt kell kiemelnem, hogy a magyar tudományos kutatás figyelmét egyelőre elkerülte ez a terület annak ellenére, hogy az összehasonlító jellegű kutatás évtizedek óta a legnépszerűbb területek közé tartozik. Így ha magyar források nem is álltak rendelkezésemre, az irodalmat illetően mégsem szenvedtem hiányt, hiszen a bizonyítással foglalkozó amerikai szakirodalom igen terjedelmes.

A következő néhány sorban arra szeretnék kitérni, hogy tartalmi szempontból milyen eredménye volt a kutatásnak.

Számomra egyértelmű konzekvencia az, hogy a magyar illetve az amerikai bizonyítás is kizárólag a helyén tud működni, így nem gondolom, hogy a magyar büntetőeljárásról szóló törvény (Be.) bizonyításra vonatkozó csekély terjedelmű szabályozását az amerikai rendszerhez hasonló rendelkezésekkel kellene feltölteni. Fontos azonban, hogy nem azért vagyok ezen a véleményen, mert a túlzott „leszabályozást” elvből ellenezném, hanem azért, mert a büntetőeljárás szemlélete általában különbözik oly mértékben a kontinentális illetve az angolszász rendszerben, hogy sem az amerikai típusú szabályozás a magyar rendszerben sem a magyar típusú az amerikai rendszerben nem tudna működni. Nyilvánvalóan ez nem egy-egy jogintézmény átvételére vonatkozik, hiszen erre már akadt példa,⁹⁰ jóllehet már ezen intézményeknél is jellemző, hogy a magyar hatóságok tartózkodnak a nyugati eredetű szabályok alkalmazásától.⁹¹

Az angolszász jogrendszer merőben eltérő szemléletéből következik az is, hogy hiába a végletekig lefedett szabályozás, az amerikai jogalkotó egyetlen mondattal képes volt szinte az egész rendszert aláásni, amikor is úgy rendelkezett, hogy a bíró hivatalból csak igen kivételes

⁹⁰ A tanú kihallgatása az ügyész, a vádlott vagy a védő által. (Be. 295.§) / Nyomozás megszüntetése az együttműködő gyanúsítottal szemben. (Be. 192. §) / Lemondás a tárgyalásról (Be. 533-542.§)

⁹¹ Pápai-Tarr Ágnes: *Vádalku – az amerikai, és a magyar valóság* (<http://jesz.ajk.elte.hu/papai45.html>)

esetekben fordul a sokszor igen szövevényes szabályokhoz. Ezzel pedig a szabályozás szigorú rendszere helyett - amire a terjedelem utalna - valójában egy újabb játékot teremtett a felek, pontosabban jogi képviselőik számára. Ez azonban csak a szabályok részletezettségének kontextusában meglepő, viszont ha az ügyféli per jellegét vesszük alapul, rögtön létjogosultságot nyer a bíró hivatalból történő fellépésének kvázi kizárása.

A magyar és amerikai szabályozás „összeférhetetlensége” az eljárások céljának különbözőségére is visszavezethető. A kontinentális rendszerben ugyanis az anyagi igazság feltárása elsőbbséget élvez a jogi igazsággal szemben, míg az angolszász rendszerben ez éppen fordítva igaz. Pontosan ez az oka annak, hogy a feleknek ilyen mértékű cselekvési szabadságot nyújtó rendelkezések egyszerűen nem kaphatnak helyet a magyar eljárás keretei között, mivel általuk a kontinentális eljárás célja nem valósulhatna meg, hiszen eredendően nem is erre hivatottak.

S ha az eddig említett okok nem is győzték meg az olvasót arról, hogy miért összeegyeztethetetlen a két bizonyítási rendszer, az eljárások időtartama talán megteszi. Az Egyesült Államokban tárgyalási szakba ugyanis az ügyeknek kevesebb mint 5%-a jut, így nincs akadálya annak, hogy a fennmaradó ügyeket hosszasan tárgyalják, amelyet a részletes bizonyítási eljárás mindenképpen megkíván. Magyarországon egy ilyen szinten lefedett, a feleknek szinte korlátlan teret engedő, gyakran igen bonyolult szabályozás alkalmazása az igazságszolgáltatás ellehetetlenüléséhez vezetne.

Az általános megállapítások után a dolgot annak kifejtésével zárnám, hogy miért érdekes egy magyar jogász számára az amerikai büntetőeljárás bizonyítási rendszerének megismerése. Az minden bizonnyal kijelenthető, hogy a magyar büntetőeljárásról szóló törvény jóval általánosabb, mint amerikai „megfelelője”. Ezt már a két törvény terjedelme is mutatja, hiszen míg az Egyesült Államokban a bizonyítást külön törvény szabályozza, addig a magyar rendszerben a terület szabályozása a büntetőeljárásról általában rendelkező törvénybe olvad.⁹²

A legfontosabb a kétféle szabályozás összehasonlítása kapcsán azonban azt kiemelni, hogy jóllehet a magyar „megoldás” igen szükséges az amerikaihoz képest, ettől függetlenül az ott szabályozott kérdések a magyar bírósági tárgyalásokon is felmerülnek, és azokról ugyanúgy

⁹² Be. VII. Fej.

döntést kell hozni, még akkor is, ha a kérdésre vonatkozóan konkrét törvényi rendelkezés⁹³ nem létezik. Erről azonban törvényi szinten⁹⁴ csupán annyit tudunk, hogy a magyar bíróság külön-külön és összességében is értékeli a bizonyítékokat, amelyet aztán a megalapozottság kapcsán a másodfokú bíróság felülvizsgál. A nem megalapozott bizonyítás nyilvánvalóan az ítélet megalapozatlanságát fogja eredményezni, de ha jobban belegondolunk mit is kér számon a fellebbviteli fórum e körben az alsóbb fokú bíróságtól? A közvetett bizonyítékok kapcsán például követelmény, hogy azokra ítéletet csak abban az esetben lehet alapítani, amennyiben a bizonyítékok láncolata sérthetetlen. Ez azonban nem a büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezése, valójában egy a bírói gyakorlatban megkövült dogma, amely kötelező a tényfeltárást végző bíróságokra nézve.

Összességében tehát a fentiekből az következik, hogy törvényi rendelkezés híján a bírói gyakorlatban kell a választ keresni arra, hogy miként alakul egy-egy bizonyítási eszköz, bizonyíték sorsa az eljárásban, amellyel kapcsolatban elsősorban a megalapozatlanság⁹⁵ kérdéskörének vizsgálata szolgálhatna támpontul. A dolgozat elsődleges célja pedig az amerikai szabályozással rámutatni arra, hogy a magyar büntető jogrendszerben létezik egy tágas kérdéskör, amelyet törvényi szabályozás híján teljes terjedelmében a bírói gyakorlat alakít. A dolgozat így egy kutatási igényre világít rá, amelynek alapját a bizonyítás körében létező és a bírói gyakorlat által oldott „joghézag” képezi, vizsgálata azonban egyelőre elkerülte a kutatók figyelmét, pedig minden bizonnyal egy újszerű empirikus kutatás alapjául szolgálhatna.

⁹³ Egy magyar bírónak is mérlegelnie kell a bizonyítékot például a relevancia szempontjából, vagy döntenie kell arról, hogy milyen bizonyító erőt tulajdonít adott esetben egy hearsay-állításnak.

⁹⁴ Be. 78. § (3)

⁹⁵ A megalapozatlansággal kapcsolatban nem ismert, hogy a bírói gyakorlat milyen tény bizonyításához pontosan milyen bizonyítási eszközt kíván meg (és hogy megkíván-e egyáltalán konkrét bizonyítási eszközt vagy eljárást) és, hogy ezzel kapcsolatban az egyes megyék, ítélőtáblák gyakorlatában van-e eltérés.

A megalapozatlanság kérdésköréhez ld. CSÉKA-FANTOLY-KÁROLYI-LŐRINCZY-VIDA: *A büntetőeljárás jog alapvonalai I.* Bába Kiadó, Szeged, 2006; JAKUCS (SZERK.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata.* KJK-KERSZÖV. Jogi és üzleti kiadó Kft. Bp. 2003.

Irodalom

Könyvek:

DRESSLER, JOSHUA: *Understanding Criminal Procedure*. 3. kiad. LexisNexis, New York, 2002.

LILLY, GRAHAM C.: *Principles of Evidence*. 5. kiad. Thomson Reuters, United States, 2009.

MUELLER, CHRISTOPHER B., KIRKPATRICK, LAIRD C.: *Evidence*. 4. kiad. Aspen Publishers, United States, 2009.

GIANELLI, PAUL C.: *Understanding Evidence*. 3. kiad. LexisNexis, United States, 2009.

BEST, ARTHUR: *Evidence: Examples & Explanations*. 7. kiad. Aspen Publisher, United States, 2009.

FENNER, MICHAEL G.: *The Hearsay Rule*. 2. kiad. Carolina Academic Press, Durham, 2009.

CSÉKA-FANTOLY-KÁROLYI-LŐRINCZY-VIDA: *A büntetőeljárás jog alapvonalai I*. Bába Kiadó, Szeged, 2006.

JAKUCS (SZERK.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. KJK-KERSZÖV. Jogi és üzleti kiadó Kft. Bp. 2003.

Internet:

LexisNexis Area of Law Summary. Evidence.

<http://www.lexisnexis.com/lawschool/study/outlines/pdf/evid.pdf>

2011. 11. 12. (11:21)

Cornell University Law School. Legal Information Institute. Federal Rules of Evidence.

<http://www.law.cornell.edu/rules/fre/>

2011. 11.12. (11:30)

Pápai-Tarr Ágnes: *Vádalku – az amerikai, és a magyar valóság*

<http://jesz.ajk.elte.hu/papai45.html>

2012. 02.01. (11:00)

1998. évi XIX. törvény a Büntetőeljárásról

http://jogszabalykereso.mhk.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=33428.581379

2012. 02.01. (11:35)

Felhasznált esetek:

Old Chief v. United States, 519 U.S. 172 (1997) (10.p.)

<http://www.law.cornell.edu/supct/html/95-6556.ZS.html>

United States of America v. Robert A. Beckham, 968 F.2d 47 (1992) (31.p.)

<http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/968/47/98873/>

Hale v. United States , 422 U.S. 171 (1975) (31.p.)

<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/422/171/case.html>

Bruton v. United States, 391 U.S. 123 (1968) (31.p.)

<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/391/123/case.html>

Mutual Life Ins. Co. v. Hillmon, 145 U.S. 285 (1892) (36.p.)

<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/145/285/case.html>

Shepard v. United States, 544 U.S. 13 (2005) (36.p.)

<http://www.law.cornell.edu/supct/html/03-9168.ZS.html>